

ԳԻՎԱՐԳԻՍ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԹՈՒՂԹՆ
ԻԲՐԵՒ Է. ԴԱՐԻ ԱՐԵՒԵԼԷԻ ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ՔՐԻՍՏՈՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐԱԳՈՒՅՆ
ՎԱՎԵՐԱԳՐԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

Գիվարգիս կամ Գետրգ Ա.-ն՝ Արևելքի Ասորական Եկեղեցու (այլ կերպ հայտնի նաև իբրև *Նեսարոսկան*) կաթողիկոս-պատրիարքը (մահ. 680/681 թթ.), արևելաասորական ավանդության մեջ հայտնի է 676 թ. Դիրինում (Բահրեյին, Քաթար) գումարած ժողովով և կանոններով, ինչպես նաև Պարսկաստանում գտնվող Մինա անունով քորեպիսկոպոսին 679-680 թթ. գրած քրիստոսաբանական բնույթի իր թղթով: Եւ վերջապես, նրան են վերագրվում նաև ասորական ավանդության մեջ հայտնի «Նինվեացիների պահք» աղուհացից շրջանի համար գրված քարոզներն ու աղոթքները¹: Գիվարգիս Ա.-ն, ըստ առկա մատենագրական տվյալների, ծնվել է Նինվեի մոտակայքում գտնվող Կաֆրայում (Բեթ Գարնա), որտեղ էլ տեղի եպիսկոպոս Իշոյահրի (հետագայում Իշոյահր Գ. կաթողիկոս-պատրիարք, 650-658 թթ.) խնամքի ու դաստիարակության ներքո ընդունում է վանական կարգ, իսկ շուտով, Իշոյահր Գ.-ի կտակի համաձայն, վերջինիս մահվանից հետո կաթողիկոսական գահի վրա փոխարինում նրան²:

Գիվարգիսի թողթը պահպանվել է արևելաասորական կանոնական ժողովածուում, որն արդի գիտական աշխարհում առավել հայտնի է “Synodicon Orientale” անունով³: 410-790 թվականներին գումարված 15 ժողովների կանոն-

¹ Տե՛ս **Ignatius Ortiz de Urbina**, *Patrologia Syriaca*, Romae, 1958, էջ 138-139: Մեկ այլ տեղեկության համաձայն՝ Գիվարգիսի պատվերով Հենանիշո անունով մի վանական (Բեթ Արև վանքից) հավաքում և ստորերեն թարգմանությամբ հրատարակում է Եզիպտոսի անապատի հայրերի խոսքերը՝ «Դրախտ հարանց» խորագրի ներքո (տե՛ս **W. Baum, D. Winkler**, *The Church of the East: a concise history*, London-New York, 003, էջ 45):

² Տե՛ս **A. Baumstark**, *Geschichte der syrischen Literatur mit Ausschluß der christlich-palästinensischen Texte*, Bonn, 1922, էջ 208: Մինչ կաթողիկոս դառնալը՝ Իշոյահրը Գիվարգիսին արդեն նեոնաղբել էր Արբեյա քաղաքի մետրոպոլիտ, որտեղից և նրան տրված «Արբեյացի» անվանումը: Գիվարգիսի կյանքի ու գործունեության մասին մանրամասն տեղեկություններ են հաղորդում ասորի պատմիչներ Թովմաս Մարգացին, Բարեբրատեւը և ուրիշներ (տե՛ս **J.-B. Chabot**, *Synodicon Orientale ou Recueil de Synodes nestoriens*, Paris, 1902, էջ 480):

³ Տե՛ս **J.-B. Chabot**, նշվ. աշխ., էջ 227-245 (ստորերեն բնագիր), էջ 490-514 (ֆրանսերեն թարգմանություն): Տե՛ս նաև գերմաներեն թարգմանությունը՝ **O. Braun**, *Das Buch der Synhados oder Synodicon Orientale*, Stuttgart-Wien, 1900:

ների կողքին այս ժողովածուում առկա են կանոնական-դավանական բնույթի տարբեր վավերագրեր⁴, որոնցից է նաև մեզ հետաքրքրող այս քրիստոսաբանական բացատրություն-նամակը: Այդքան էլ հստակ չեն նամակի գրության հանգամանքները: Հստակ չէ նաև նամակի հասցեատիրոջ՝ Մինա քորեպիսկոպոսի անձը, որի մասին, բացի նամակում նշված տեղեկությունից, այլուստ հայտնի չէ ոչինչ: Նամակից տեղեկանում ենք, որ Մինան գրավոր խնդրանք էր ներկայացրել Գիվարգիսին՝ հավանաբար 678-679 թթ.՝ հավատո պաշտոնական գրավոր դավանություն ստանալու նպատակով: Ամենայն հավանականությամբ, ինչպես հաղորդում են ասորական սկզբնաղբյուրները, Գիվարգիսի ընտրությունն այդքան էլ միաձայն չի եղել: Իշոյահբ Գ.-ի մյուս երկու աշակերտները՝ Մծբինի և Մայշանի⁵ եպիսկոպոսները, հրաժարվել են հնագանդվել նորընտիր կաթողիկոս-պատրիարքին, և Գիվարգիսն ստիպված է եղել անձամբ գնալու և նրանց հնագանդության բերելու: Այնուհետև, ինչպես հաղորդում է նույն սկզբնաղբյուրը, Գիվարգիսը ճանփորդում է դեպի Քաթար, որտեղ քրիստոնեական (իմասնետորական) հավատը խախտվել էր, և առաջացել էին բազմաթիվ կանոնական-դավանական խնդիրներ: Հենց այս ամենով էր պայմանավորված Դիրանում՝ Քաթարի մոտակայքում, Գիվարգիսի՝ 676 թ. գումարած ժողովը⁶: Ահա այսպիսի ներեկեղեցական բարդ պայմաններում է գրվել Մինային ուղղված խիստ շեշտված ջատագովական բնույթի այս թուղթը: Այն իբրև հիմնական նպատակ ունի բացատրելու և պաշտոնապես շարադրելու Արեւելքի Ասորական կամ Պարսից եկեղեցու դավանանքը՝ ի հակադրություն հերետիկոսների, որոնք, ամենայն հավանականությամբ, թղթի հեղինակի համաձայն՝ միաբնակ քրիստոնյաներն էին: Ըստ էության, Գիվարգիսի այս նամակն ավելի ընդարձակ ու աստվածաբանական անդրադարձն է նրա իսկ կողմից գումարված ժողովի Ա. կանոնի, որտեղ ի մասնավորի ասվում է.

«Եկեղեցիների երեցներն ու վարդապետները, յուրաքանչյուր քարոզի ընթացքին, թող հավատացյալներին խոսեն ուղղափառ հավատի մասին, որպեսզի նրանց լսողները կարողանան ճանաչել քրիստոնեության իսկությունը և սրբորեն պահեն ուղղափառ հավատը: ...Ահա թե ինչու մենք սույնով հաստատում ենք, որ եկեղեցու վարդապետների կողմից մեծ տոներին և սուրբ կիրակիներին տրվող բոլոր խրատների և ուսուցումների մեջ ժողովրդին համառոտակի բացատրեն ու հասկացնեն հավատը, որպեսզի վերջիններս կա-

⁴ Նկարագրության համար տե՛ս J.-B. Chabot, նշվ. աշխ., էջ 1-16:

⁵ Ներկայիս Իրաքի Բասրա քաղաքից ոչ հեռու: Հետաքրքիր է, որ այս երկու եպիսկոպոսների անունն էլ էր Գիվարգիս՝ Գեորգ, տե՛ս The Book of Governors: Historia monastica of Thomas, Bishop of Marga, ed. by E. A. Wallis Budge, I-II vol., London, 1893, էջ 181 (սլոնիտա՝ BG):

⁶ Տե՛ս BG, էջ 188-189:

րողանան հակադրվել հերետիկոսներին, երբ նրանք հանկարծ կհարցնեն մեր հավատի մասին»⁷:

Ինքնին հասկանալի է, որ Մինային ուղղված նամակն էլ նպատակ ուներ բացատրելու Պարսից եկեղեցու հավատը՝ մասնավորապես քրիստոսաբանական տեսանկյունից: Նամակի հեղինակը մասնավորեցնում է, որ Մինային հավատի խոսքն ավելի հասկանալի դարձնելու նպատակով նամակը շարադրվել է պարսից լեզվով: Այս հատկանշական տեղեկությունը ենթադրել է տալիս, որ նամակն ունեցել է պարսից լեզվով կամ պահլավերենով գրված բնօրինակ, ինչպես նաև ասորերեն երկրորդ բնագիր-թարգմանություն: Գիվարգիսի նամակն իր դավանաբանական նշանակությամբ Է. դարի արևելաստորական ավանդության թերևս ամենակարևոր երկերից է⁸: Նրա նամակի մեջ արծարծված քրիստոսաբանական եզրերն ու սահմանումները վերջնական ու ավելի մաքուր տեսքի են փորձում բերել «նեստորական» անվանված Պարսից եկեղեցու քրիստոսաբանական վարդապետությունը, որն ինքնին շարունակությունն էր Անտիոքյան աստվածաբանական ավանդության⁹:

Հենց այս հանգամանքը հաշվի առնելով է, որ մենք այն ներկայացնում ենք իբրև Է. դարի Արևելքի Ասորական եկեղեցու քրիստոսաբանական պաշտոնական կարևորագույն վավերագրերից մեկը՝ ստորև տալով ասորերեն բնագրից կատարված հայերեն թարգմանությունը¹⁰: Մեր հիմնական նպատակն է այսու հնարավորություն տալ հայ ընթերցողին եւ մասնավորապես Արևելյան եկեղեցիների քրիստոսաբանությունն ուսումնասիրող մասնագետներին՝ ճանաչանալու Պարսից կամ Արևելքի Ասորական եկեղեցու քրիստոսաբանական սկզբնաղբյուրներին, որոնք շատ հաճախ մեզանում մեկնաբանվում եւ գնահատվում են հիմնականում ջատագովական լույսի ներքո:

ՆԱՀԵ Ծ. ՎՐԳ. ԱՆԱՆՅԱՆ
ՅՈՒԱԿ ԱՐԿ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

⁷ J.-B. Chabot, նշվ. աշխ., էջ 482-483:

⁸ Այս իմաստով այն դասվում է Է. դարի ամենահայտնի արևելաստորական աստվածաբաններ, կաթողիկոսներ Իշոյահբ Բ.-ի եւ Իշոյահբ Գ.-ի երկերի կողքին (տե՛ս S. Brock, *Fire from heaven: studies in Syriac theology and liturgy*, Ashgate/Variorum, 2006, էջ 160):

⁹ Ի դեպ, պետք է նշել, որ Գիվարգիսի նամակում աստվածային տնօրինությունների եւ հայտնությունների նկարագրման աստվածաբանական սխեման գրեթե ամբողջությամբ վերարտադրում է Անտիոքյան հնագույն ավանդույթը՝ իր արմատներով հասնելով մինչև Թեոդորոս Մոփսուեստացի եւ նմանություններ դրսևորելով արևելաստորական մյուս հայտնի աստվածաբանների՝ Թովմաս Եղեսացու եւ Բարայ Մեծի աստվածաբանական հայացքների հետ (տե՛ս Cosmas Indicopleustés, *Topographie chrétienne*, t. II, Livre V, intr., texte critique, illustration, traduction et notes par Wand Wolska-Conus, coll. Sources Chrétiennes 159, Paris, 1968, էջ 92-93, ծնթգր. 58):

¹⁰ Կատարվել է ըստ J.-B. Chabot-ի կողմից կազմված ասորերեն բնագրի:

**Արեւելքի կաթողիկոս-պատրիարք Գիվարգիսի՝
Պարսից երկրում քահանա եւ քորեպիսկոպոս Մինային
ուղղված նամակը¹¹, որի մեջ նա խոսում է Քրիստոսի
աստվածութեան եւ մարդկութեան մասին եւ ցոյց տալիս,
հակառակ եկեղեցու ուղղափառութեանը խաթարողների,
որ Բանն Աստված չի փոփոխվել եւ Իր անձի մեջ¹²
չի մարմնացել¹³:**

Ա. Գիվարգիս, անարժան¹⁴, ողորմութեամբն Աստծո կաթողիկոս-պատրիարք, մեր սիրելի աստվածասեր ընկերոջն ու եղբորը՝ քահանա եւ քորեպիսկոպոս Մինային, - խաղաղութեան քեզ մեր Տեր եւ Փրկիչ Քրիստոսով: Ստացա եւ կարգացի ինչ որ Ձերդ ողորմածութեանն ինձ գրել էր անցած տարի՝ արաբների տիրակալութեան ՄԹ. տարում (23 հոկտեմբերի, 678 թ./12 հոկտեմբերի, 679 թ.), եւ դեռ կարդում եմ ներկա Կ. տարում¹⁵: Անցյալում լսեցի նաեւ մեզ մոտից Ձեզ մոտ եկած, ինչպես նաեւ քեզ ճանաչող շատ մարդկանցից քրիստոնեական հավատի մեջ քո ունեցած ուղղամտութեան եւ նախանձախնդրութեան, արդարութեան եւ արժանապատիվ բաների նկատմամբ քո սիրո մասին: Լսեցի հատկապես անցած տարվանից սկսած Աստծո՝ քո հանդեպ ունեցած նախախնամութեան մասին, որը չթուլացրեց ուղղափառ եւ ճշմարիտ հավատի քո խոստովանութեանը: Այն քեզ չթողեց վերջնական կորստյան մատնվելու՝ տգիտութեան մեջ չեղվելով՝ ոլոր-մոլոր շավիղներով ու Աստծո փառքին հակառակ խոսքերով ու ճառերով: Այլ այն քեզ ուղղեց դեպի իր ճշմարիտ հավատի խոստովանութեանը, ինչն իրավացիորեն ստիպում է մեզ արժանի կերպով փառաբանելու Տիրոջը՝ մեր փրկութեան համար Նրա կատարած տնօրինութեան եւ բոլոր արարածների

¹¹ Ասոր. «ܐܘܘܪܝܢܐ» բառն ունի «թուղթ, պաշտոնական նամակ» իմաստը: Մենք այստեղ նպատակահարմար նկատեցինք թարգմանել «նամակ» իմաստով՝ հաշվի առնելով նամակագրի եւ հասցեատիրոջ միջեւ առկա մտերմիկ ոճը:

¹² Ասոր. «ܡܘܠܘܬܐ» եզրը նշանակում է «իր անձի, առանձնավորության մեջ»:

¹³ Ասոր. կիրառված «ܐܘܘܪܝܢܐ» բառն ունի «մարմին» իմաստը: Թեեւ ավելի ճիշտ կլիներ, նամակի բովանդակությունից ելնելով, թարգմանել «մարդկություն», մենք, այնուամենայնիվ, լեզվի իմաստային հարազատության տեսանկյունից թարգմանել ենք մարմնա-նալու իմաստով:

¹⁴ Ասոր. «ܐܘܘܪܝܢܐ» բառը փոխառություն է հուն. ξένος-ից, որը նշանակում է «օտար, պանդոխտ»՝ կիրառվելով իբրեւ խոնարհության աստիճան մատնանշող հատուկ եզր:

¹⁵ Համապատասխանում է 680 թվականին, եւ վերջանում նույն թվականի սեպտեմբերի 30-ին:

վերանորոգության համար: Եւ ոչ միայն չթողեց Ձերդ ողորմածութեանը՝ շեղվելու եւ մասնակցելու հայհոյիչներէ կեղծ զրույցներին, այլ նաեւ Իր ողորմութեամբ լուսավորեց քո հոգին, որպեսզի ուղղափառ հավատով փառաբանես արարիչ Աստուծոն՝ տիեզերքի Կենդանարարին, Փրկչին ու Վերանորոգողին: Եւ ի վերջո, ըստ այն ամենի, ինչ գրել էիր եւ ինչ քո մասին լսեցի շատ շատերից, ուրախացա եւ փառաբանեցի Աստուծոն: Քանզի դու, ո՛վ վարդապետ, ինքդ մեզ հասցեագրված թղթերի մեջ խնդրում էիր քեզ տալ ամենաթանկ նվերը, այսինքն՝ գրել ու ծանոթացնել մի քանի բառով եւ հնարավորինս հստակորեն Աստծո մասին ուղղափառ հավատին, ինչպէս նաեւ արժանավայել կերպով փառաբանել Նրա անունը:

Բ. Մեր փրկութեան տնօրինութեան համար նախ անհրաժեշտ է խոստովանել Նրա աստվածութունը: Չնայած որ աստվածային բաներն այդքան էլ հեշտ եւ հասանելի չեն արարածների անկատար գիտութեանը, այլ միայն այնքանով, որքանով Աստված իր ողորմութեամբ բարձրացնում է մեր հողեղեն շինվածքը, եւ քանի որ մի որոշ չափով միայն կարող ենք ըմբռնել ու պատմել աստվածային բաների նրբութեան մասին, այնուամենայնիվ, գրում ենք Քեզ, եղբայր, ինչքան հնարավոր է համառոտ կերպով այն, ինչ որ Աստված ինքն աշխարհի սկզբից ի վեր Իր Սուրբ Հոգով եւ արդարների, Իր ընտրյալների՝ շնորհունակ մարգարեների ու սուրբ առաքյալների միջոցով հայտնել է եւ սերնդեսերունդ ուղարկել՝ լուսավորելու համար աշխարհն ու առաջնորդելու մարդկանց: Արդ, սկսում ենք այդ նույն մտքով:

Գ. Խոստովանում ենք ճշմարիտ մեկ Աստծո հավերժական Է-ին, անսահման, անսկիզբն, արարիչ, հաստիչ ու երեւելի եւ աներեւույթ, բանական եւ անբան, հոգեւոր եւ մարմնավոր բոլոր արարածների Տիրոջը: Նա, որ իր բնութեամբ թաքնված ու վեր է բոլոր հոգիներից, մինչդեռ վերջիններս թաքնված չեն մեզ համար: Նրան է ի բնե պատկանում ամենագործութունը, բարի բաների հանդեպ կարողութունը, որ լի է անհամեմատելի իմաստութեամբ, անշահախնդիր բարի ու բարեգործ, ողորմած, հանդուրժող ու առատաձեռն, ամենագետ ու ամենիմաց, որ գիտե ներկա եւ ապագա բոլոր իրողութունների մասին, ամենագոր եւ ամեն ինչի կառավարիչ, պահապան ամենայնի, կյանք ունեցող, ամեն ինչի կենսատու, ամեն ինչից վեր, ամենամեծ, անսահման, ամենաբարի, բարեգործ, անսկիզբն, անվերջ, անհամեմատ, անչափելի, անշարժելի, անփոփոխ, անհաղթահարելի, հավերժ ու անըմբռնելի, Թագավոր թագավորաց եւ Տեր տերանց, որ իր բարի կամքի ու բարեհաճութեան համաձայն կառավարում եւ առաջնորդում է

ամեն բան: Աստվածային այս բնությունը, իր մեծության եւ հզորության շնորհիվ, ունի ամեն բան՝ բացարձակապես եւ առանց որեւէ մեկի արտաքին օգնության: Այս Բարեգործի կողմից են իր իսկ արարչությանը շնորհվել ու հաղորդվել, ըստ օգտակարության եւ ըստ հարմարության, բոլոր շնորհներն ու օգնությունը, ասել է թե՛ ըստ իր բարեհաճության՝ բոլոր երկնավոր ու երկրավոր էակներին: Մենք՝ քրիստոնյաներս, ըստ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի ուսուցման ու վարդապետության՝ խոստովանում եւ առանձնապես փառաբանում ենք այդ միակ պաշտելի աստվածությունը՝ անունների ու անձերի Երրորդության մեջ՝ Հայր, Որդի եւ Սուրբ Հոգի: Եւ չնայած որ խոստովանում ենք երեք առանձնավորական անուն, մենք, սակայն, փառաբանում ենք մեկ աստվածություն՝ միություն միության մեջ, միության զորությունը, կամքով ու իշխանությամբ՝ առանց տարբերակման ու տարրորոշման, առանց մեկը մյուսից բաժանելու եւ հեռացնելու՝ մեկ հավիտենական Որդու մեկ հավիտենական Հայր, մեկ Հոգի, որ առանց բաժանման բխում է Հոր բնությունից: Երկուսն էլ (իմա՛ Որդին եւ Հոգին՝ Շ.Ա.) հավիտենապես Հոր մեջ եւ Հոր հետ են: Անհնար է այստեղ պատկերացնել կամ ասել, որ առկա է առաջնայնություն կամ ստորակարգում: Այսպիսով, հավատարիմ այն ամենի հանդեպ, ինչ սովորել ենք, առանց, սակայն, դրա ամբողջական ընկալման, հետեւյալն ենք խոստովանում եւ հավատում:

Դ. Եթե մեկը գայթակղված է մեր այս դավանության պատճառով, այսինքն՝ աստվածության անրմբռնելիությունից եւ աստվածային երեւույթների անհասկանալիությունից, թող հանդարտեցնի իր խիղճը մեր կողմից ստորեւ առաջարկվող օրինակով: Ըստ այսմ, հոգին բնակվում է մարմնի մեջ եւ կենդանություն պարգեւում նրան: Նրա մեջ է եւ նրա միջոցով է ու նրան է պատկանում մտքի ուժի կենսականությունը: Ինչ-որ իմաստով այստեղ առկա է տարբերակում, բայց մյուս իմաստով՝ ոչ, քանզի հոգին բաժանված չէ իր մասերից, վերջիններս էլ հեռացած չեն նրանից: Բայց այս երեք մասերի մեջ առկա է մեկ հոգի, եւ երեքն էլ պատկանում են հոգուն: Այսպիսով, հոգու մասերի եռակիությունը չի խաթարում հոգու միությունը: Իսկ եթե նույնիսկ հոգու այս օրինակն է մեզ համար մեծավ մասամբ անհասկանալի, ապա որքա՛ն առավել եւս դժվար է մեզ համար զննել աստվածությունը: Իսկ եթե զննողի ոգին դեռեւս չբավարարվեց այս օրինակով, ահավասիկ արեւի արարումը նրա համար թող մեկ այլ օրինակ դառնա: Արդ, արեւը, միակը լինելով իր համաստեղության մեջ, պարունակում է ջերմությունն ու լույսը, եւ չնայած դրանք մեկը մյուսից տարբեր

բաներ են՝ միմյանց միախառնված լինելով, մենք միայն մեկ արեգակ ենք ճանաչում: Եռակիությունը չի խաթարում միությունը, ոչ էլ միությունն է խանգարում մեկ ու միակ արեգակի եռակիությունը, քանի որ արեգակը, իր այս երեք հատկությունների շնորհիվ, միաժամանակ եւ տարբերակաբար հանուրի օգտին է ծառայում: Եւ ուրեմն, եթե արարածների մեջ ենք տեսնում այսպիսի բաներ, որոնցից շատերն իրենց կատարելությամբ անհասկանալի են մեր մտքի համար, եթե այդ մեր հասկացած քիչը նույնիսկ մեր մտքին գոհունակություն եւ մեր հոգուն ներքին ուրախություն է պատճառում, եթե մենք Աստծուն փառաբանում ենք մեր կողմից չհասկացված բաների համար, ապա ինչքան առաել եւս պետք է հիացմունքով փառաբանել աստվածային բնության անընկալելիությունը: Եւ չնայած որ դրա մասին կարող ենք միայն խոսել մեր հասկացած այդ քիչից երկելով, այնուամենայնիվ, պետք է գլուխ խոնարհելով մեծապես փառաբանել մեր հանդեպ նրա ունեցած բարությունը, որ մեր խոնարհությունն այդպիսի մի պատվի բարձրացրեց:

Ե. Եւ քանի որ, Տե՛ր, Ձեր հարցը վերաբերում էր նաեւ աստվածայնորյունների քննարկումներին ու վարդապետությունը, ովքեր վատաբանում են մեր Կենարարի՝ Աստծո՝ Տեր Հիսուս Քրիստոսի տնօրինության մասին, եւ քանզի, սիրեցյա՛լ եղբայր, Դուք խնդրում էիք հատկապես բացատրելու եւ խրատելու Ձեզ այս հարցում, մենք հաճույքով կանենք դա՝ հակիրճ ու մի քանի բառով: Մի փոքր ավելի վերն ասվածից սկսելով՝ ահավասիկ այս ենք գրում Ձեզ, սիրելի՛ եղբայր:

Երբ մեր բարի, անսահման, հավիտենական ու անսկիզբն Աստված կամեցավ հայտնել իր բարի կամքը, նա, իր կամքի ամենագոր տնօրինությամբ, գոյացրեց արարչությունը, որը մինչ այդ ոչ մի ձեւի ու կերպի տակ գոյություն չուներ. նկատի ունեմ երկինքը՝ վերեւում եւ երկիրը՝ ներքեւում: Այս երկու եզրերն արարչության երկու ծայրամասերն են, զգեստ, որ ծրարում է բոլոր արարածներին: Իսկ մեջտեղում նա անմիջապես, իր գորությունը ու իր կամքով, հաստատեց եւ ստեղծեց ջրերն ու օդը, կրակն ու անդունդները՝ կենդանի եւ բանական հրեշտակների հետ միասին: Տասներկու ժամ շարունակ երկնային հոգեւոր արարածները, ինչպես նաեւ ստեղծված բոլոր արարածները մնացին անդունդներում: Հրեշտակների մասին մեր ամենաբարի Աստված ասաց. «Թող լույս լինի» (Ծննդ. Ա. 3), եւ անմիջապես, խոսքի հետ միաժամանակ, գոյացավ լույսի հիասքանչ բնությունը, իսկ երկնային-հոգեւոր արարածները մնացին հիացած՝ փառաբանելով լույսի Արարչին, ինչպես որ Տերն ուսուցանում է արդար Հոբին. «Երբ ստեղ-

ծուժ էի երկնքի աստղերը, իմ բոլոր հրեշտակները բացականչում էին եւ փառաբանում ինձ» (Հոբ ԼԸ. 7)¹⁶: Եւ այդպիսով, Աստված հիանալի ու ամենախմաստուն կերպով հաջորդաբար վերականգնեց, ի խրատ բանական էակներին, որոնք արդեն ստեղծվել էին, գոյի անհաստատունությունն ու խառնաշփոթը, որն առաջացել էր պարզապես, առանց որեւէ պատճառի: Աստված վեց օրում ավարտեց Տիեզերքի հաստատումն ու զարդարումը: Բայց ոչ թե այն պատճառով, որ Նա այդ ժամանակի կարիքն ուներ, այլ մեզ սովորեցնելու նպատակով, մեզ՝ բանական էակներին, ըստ արարչություն մասին այն նույն գրքի, որն Աստված գրեց Մովսեսի ձեռքով եւ որը տվեց աշխարհին՝ ի խրատ եւ ի դաստիարակություն: Արդ, նրանց համար, ովքեր սովոր են խորհրդածելու, ինչպես գիտեք, սիրեցյալ՝ եղբայր, այդ գիրքը լիովին բավարար է:

2. Ի սկզբանե մի պարզ նշանից ստեղծված եւ ապա անմիջապես գոյացած այս արարածները, որոնք այնուհետեւ Աստծո հրամանով հաստատվեցին վեցօրյա ժամանակահատվածի մեջ՝ բանական արարածներին խրատելու նպատակով, ցույց տվեցին եւ շարունակում են բավարար չափով ցույց տալ Աստծո բարություն մեծությունը, գորությունը, իմաստություն գերազանցությունն ու առատությունը: Այսպիսով, «...Աստված ստեղծեց տարածությունը եւ բաժանեց տարածության ներքեւի ջրերը տարածության վերեւի ջրերից» (Մննդ. Ա. 6): Այսպիսի շատ բաներ էլ հրամայեց Աստված, եւ բոլորն էլ կատարվեցին՝ ըստ Նրա կամքի գորություն: Այս ամբողջ արարչությունից հետո բարին Աստված, մեզ ստեղծելուց առաջ, միայն մարդու համար արտասանեց պատվավոր մի խոսք, որ բարձրացնում է մեր հողեղեն շինվածքը. «Մարդ ստեղծենք մեր պատկերով եւ մեր նմանությունով» (Մննդ. Ա. 26): Այս խոսքը լսելով՝ բոլոր հոգեւոր-երկնային էակները զարմացան ու ապշահար եղան. «Ո՞վ է սա, որ ստեղծվելու է, եւ որի մասին էր այս խոսքը»: Եւ երբ տեսան հողից ստեղծված մարմինն ու Աստծո շնչով արարված հոգին, որ իրենց իսկ բնութենակից էր իր կենսականությունով, բանականությունով, մտքով, անմահությունով, հոգեւոր նկարագրով, ինքն իր ու մարմնի վրա ունեցած իշխանությունով, երբ տեսան մարդուն, որ հոգով բնութենակից էր իրենց՝ չնայած մարմնով բնութենակից լինելով նաեւ նյութական էակներին այնպես, որ նրա մեջ փայլում, ծագում ու միավոր-

¹⁶ Մեջբերված տեքստը տարբերվում է եբրայեցերեն բնագրից. «Ե՞րբ երգեցին արդյոք աստղերն ասավտի, եւ կ՞ր մեծափառ ուրախությամբ երգեցին որդիներն Աստուծո»: Պեշիթթան ունի հետևյալ ընթերցումը. «Երբ միաժամանակ ստեղծում էի ասավոտյան աստղերը, բոլոր հրեշտակաց որդիները փառաբանում էին ինձ»:

վում է հոգեւոր եւ նյութական ողջ արարչությունը, երբ նրանք տեսան, որ մարդը հաստատվեց իբրեւ իշխան, տեր ու թագավոր ամբողջ երկրի վրա, իսկ իրենք, իբրեւ հոգեւոր էակներ, հրաման ստացան մարդու համար իրականացնելու բոլոր բարի ու օգտակար բաները, - նրանք ավելի հիացան Աստծո իմաստությամբ եւ զվարթացան Նրա պատկերին տրված պատվով, որը նաեւ բնութենակից էր իրենց: Բայց հրեշտակների մեջ կային այնպիսիք, որոնք, ընդհակառակը, բռնված էին նախանձով ու չարությամբ: Նրանք իրենք իրենց սուզեցին հպարտության ու մարդու հանդեպ արհամարհանքի անդունդի մեջ: Երբ բարին Աստված տեսավ այս, զրկեց նրանց պատվից ու զորությունից, այսինքն՝ բանսարկուին, որին տրված պետք է լիներ օդի հանդեպ իշխանությունը, եւ նրա զորագնդին, որոնք մինչեւ օրս էլ զրկված են Աստծո ներկայությունից եւ իրենց նախկին պատվից: Նրանք փոխանակեցին Աստծո ծառայությունը, հրեշտակական պատիվն ու անունն ապստամբության եւ դեւերի ու հրեշների սատանայական անվան ժառանգության հետ: Նրանք ջանացին եւ դեռ ջանում են մարդկանց գրավելու դեպի Աստծո հանդեպ իրենց անհնազանդության եւ չարության անդունդը, ինչպես որ արեցին առաջին մարդկանց՝ Ադամին ու Եվային՝ մարդկային ցեղի նախահայրերին, ովքեր, նրանց նենգության պատճառով, Աստծո պատվիրանը խախտելու մեջ մեղավոր ճանաչվեցին:

Է. Քանի որ գիտության կատարելությունն արդեն հաստատված ու ստեղծված արարածների մեջ չէր կարող ձեռք բերվել առանց ուսուցման, եւ քանի որ հեշտ չէր այդ ուսուցումը փորձառությունից դուրս, առանց փոփոխության եւ հաջորդական օրինակների ձեռք բերել նրանց համար, որոնց գիտությունը տկար էր՝ ընկալելու առումով, հետեւաբար ամենողորմած Աստված իմաստությամբ հաստատեց այս բազմաբնույթ աշխարհը, որ ենթակա է փորձառության եւ հակադարձ, հաճախադեպ հակասությունների ու հակադրությունների, - բանական արարածների, այսինքն՝ հոգեւոր ու մարմնավոր էակների՝ մարդկանց եւ հրեշտակների համար՝ իբրեւ խրատ եւ իբրեւ ուսուցում, որպեսզի այն ծառայի բանական ու մտավոր արարածների ազատ եւ ազնվական կամքի փորձառությանն ու հայտնությանը: Աստված սերնդեսերունդ աշխարհին պարզեւեց օգտակար օրենքներ, որոնց շնորհիվ մենք կարող ենք պատշաճորեն արտահայտել մեր կամքը, պատիվն ու արժանիքները: Եւ այս ամենը՝ մեր արարչի ու բարերարի հանդեպ ունեցած հնազանդությամբ, որպեսզի ցույց տանք մեր կամքը մեր մտադրությունների մեջ եւ որպեսզի ակնհայտ դառնա, որ մենք ենք մեր կամքի տերը մեզ հաճելի ընտրությամբ, ինչը ճիշտ է թե՛ մեր եւ թե՛ հրեշ-

տակներին պարագային: Սակայն ամենաբարին Աստված իր բարի օրենքներին ավելացրեց նաեւ հատուցումը բոլոր նրանց համար, ովքեր Նրան հնազանդվում են, իսկ ըստ արդարութեան պահանջի՝ սարսափելի պատիժներ սահմանեց ու պատժեց իր հանդեպ բոլոր անհնազանդ գտնվողներին՝ հրեշտակներին զրկելով պատվից ու գործությունից, իսկ մեզ՝ մահվամբ, որը խրատում է մեր սիրտը:

Ը. Իբրեւ բանական եւ հրեշտակակերպ էակների՝ մեզ տրված ազատությունից ու շարժունակությունից հետո մեր մեջ մտան, սակայն, բազմաթիվ մեղքեր, բազում սխալներ ու անթիվ-անհամար մեղսագործություններ, հաճախադեպ պղծություններ ու անմաքրություններ, որոնք հեռացնում են Աստծուց, ինչպես նաեւ՝ հնազանդություն դեւերին, կռապաշտություն, եւ վերջապես ամեն տեսակի այլասերություն ու մեղք: Եւ չնայած սխալների այդպիսի առատությունը, մարդկանց պղծությանն ու անմաքրությանը, որն է՛լ ավելի բազմացրեց ապստամբ դեւերի գայթակղությունն ու գործերը մեր մեջ, բարին Աստված մեզ չզրկեց իր ողորմած նախախնամությունից, որը նա պետք է արտահայտեր մարդկային ցեղի նկատմամբ: Նա սերնդեսերունդ, արդարների ու ընտրյալ մարգարեների միջոցով՝ Մովսեսից մինչեւ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հայտնություն, մարդկանց հայտնեց ու ցույց տվեց դեպի Աստված եւ դեպի Նրա անվան հանդեպ երկյուղը տանող կյանքի եւ աստվածգիտության ճանապարհը: Այդպիսով, ըստ ժամանակների, դարաշրջանների ու իր հասցեագրյալների հնարավորությունների՝ Նա մարդկանց հայտնեց նրանց միջից այն մարդու գալուստը, ով փրկություն էր բերելու, Նա, ում մեջ բնակվելու էր աստվածությունը, եւ որի միջոցով Նա իրականացնելու էր բովանդակ աշխարհի՝ հոգեւոր ու մարմնավոր էակների վերանորոգությունը: Նա այս ամենն աստիճանաբար հասկացրեց Աբելի արյան կանչով, որ արդարների անդրանիկն է (Հմմտ. Ծննդ. Դ. 10), Ենոքի (Ծննդ. Ե. 21-22), ինչպես նաեւ Եղիայի համբարձմամբ (Հմմտ. Դ. Թագ. Բ. 1-12), եւ Ղամբքի բերանով իր որդի Նոյի մասին ասված խոսքով. «Նա մեզ կհանգստացնի, այսինքն՝ կմխիթարի մեր հոգնություններից ու տքնություններից Տիրոջ կողմից անիծված այս երկրի վրա» (Հմմտ. Ծննդ. Ե. 29): Քանզի եթե այդ օրհնության սկիզբը Նոյի անձի մեջ ենք տեսնում, նրա կատարյալ լրումը, սակայն, պետք է միայն Հիսուս Քրիստոսի մեջ գտնել, որ Նոյից առավ նրա տեսանելի մարմինը եւ ճշմարտապես դարձավ բոլոր արարածներին խաղաղեցնողը, անիծյալ երկրից մեզ ազատագրողը, հրեշտակների եւ մարդկանց մխիթարիչը՝ ուրախությունը ու երկնային զվարթությամբ նրանց բերելով Աստծո կամքին:

Այս ամենն աստիճանաբար հայտնի դարձավ նաեւ Նոյի կողմից իր որդի Սեմին ասված օրհնությունների մեջ. «Թող Աստված մեծացնի Հաբեթին եւ թող բնակութիւն հաստատի Սեմի վրանում» (Հմմտ. Ծննդ. Թ. 27): Հայտնի է, որ այս բոլոր բաներն իրենց լրումին հասան մեր Տեր Քրիստոսի մեջ, որն իր մարմինն առավ Սեմից:

Թ. Այս աստիճանական հայտնութիւնը դարձյալ ավելի հստակորեն արտահայտվեց Աբրահամի պարագային, որին Աստված օրհնեց՝ ասելով. «Բոլոր ազգերը պիտի օրհնվեն քո սերնդի միջոցով» (Ծննդ. ԻԲ. 18), եւ դարձյալ՝ «Ես քեզ ազգերի հայր կդարձնեմ» (Ծննդ. ԺԷ. 4), ինչը մեծն եւ սուրբ Պողոսը բացատրում է ամենայն մանրամասնութեամբ. «Աստված չասաց քո սերունդների միջոցով, իբրեւ բազումների մասին խոսելով, այլ՝ քո սերնդի միջոցով՝ միայն մեկի մասին խոսելով» (Հմմտ. Հռոմ. Դ. 17), որը Հիսուս Քրիստոսն է եւ որն իր մարդկային բնութեամբ է եւ կոչվեց Դավթի ու Աբրահամի որդի: Եւ ահա այս է պատճառը, որ իրենց քրիստոնյա անվանող եւ քրիստոնեութիւնը դավանող ազգերն Աբրահամին իրենց հայր են անվանում: Իր հերթին Հակոբը, իր զավակներին օրհնելիս, Հուդային ասաց. «Հուդայից գավազան չի պակասելու, ոչ էլ մարգարե՝ նրա կողից, մինչեւ գա նա, ում պատկանում է թագավորութիւնը, եւ ում սպասում են բոլոր ազգերը» (Ծննդ. ԽԹ. 10): Մարգարեներից մեծագույնը՝ Մովսեսը, Իսրայելի ժողովրդին հետեւյալն ասաց. «Տերը՝ քո Աստված, քո միջից ինձ նման մի մարգարե է հանելու, եւ ով որ նրան չլսի, կվերանա իր ժողովրդի միջից» (Բ. Օրինաց ԺԸ. 19): Եւ Դավիթը՝ թագավորն ու մարգարեն, իր Բ. սաղմոսի մեջ խոսում է Քրիստոսի հայտնութեան ու նրա ծննդյան մասին եւ ասում, որ բոլոր ազգերի կայսրութիւնը նրա մարդկային բնութեանն իբրեւ ժառանգութիւն է տրվելու, որ անհնազանդներին երկաթե գավազանով է պատժելու, մեռյալների հարութեան ժամանակ կոտրելու է նրանց, իբրեւ հնոցը դրված կավե աման, որ բոլոր ազգերը պետք է Որդու մեծութեանը ծառայեն, որպեսզի Տերը՝ նրա Հայրը, չբարկանա, որ Նրան չհավատացողները բոլորն էլ կորչելու են, իսկ նրան հավատացողները բոլորն էլ երանելի են: Դարձյալ, ԽԵ. սաղմոսի մեջ ասում է. «Տեսքով գեղեցիկ ես բոլոր մարդկանց որդիներից, չրթունքներիցդ շնորհք է թափվում. դրա համար Աստված օրհնեց քեզ հավիտյան: Մեջքիդ սո՛ւր կապիր, ո՛վ հզոր, քո վայելչութեամբ ու գեղեցկութեամբ: Քո նետերը սրված են, ո՛վ հզոր, ընդդէմ թագավորի թշնամիների. ... դրա համար Աստված՝ քո՛ Աստվածն օծեց քեզ ուրախութեան յուզով՝ ավելի, քան քո ընկերներին (Սղմ. ԽԴ. 3-7)»: Այսպիսի բառերով խոսելով նրա մարդկային բնութեան մասին՝

միաժամանակ դրանով ճանաչելով նրա մեջ թաքնված Աստծուն, նա կրկին ասում է. «Աթոռ քո Աստուած յաւիտեանս յաւիտենից»: Մեկ այլ սաղմոսի մեջ (Սղմ. ՃԺ.), Աստծու անունից խոսելով, ասում է. «Տերն ասաց իմ Տիրոջը՝ “նստիր իմ աջ կողմում”»: Պարզ է, որ աջ կողմում նստելու պատիվը վերաբերում է մարդկային բնությանը, որի մասին նա ասում է. «Հող էիր եւ հող կդառնաս» (Ծննդ. Գ. 19), հենց սրան է ասում՝ «նստիր իմ աջ կողմում»: Եւ քանի որ խոսել էր արդեն Քրիստոսի մարմնավոր ծննդյան մասին, որը տեղի ունեցավ Ս. Հոգու շնորհով, առանց մարդու օգնության Սուրբ Կույսի որովայնում, նա խոսում է նաեւ նրա աստվածության մասին, որով նա ավելի առաջ էր լույսի ու բոլոր արարածների արարումից. «Այժմ ծնեցի քեզ, դու, որ հայտնվեցիր իբրեւ Որդի առավոտյան արուսյակից էլ առաջ» (Սղմ. ԿԳ.): Երանելի Դավիթն այս եւ նմանատիպ բազմաթիվ այլ բաներ էլ ասաց:

Ժ. Վաղուց արդեն Եսայի մարգարեն նույնպես գուշակել էր, որ նրա մարդկային բնությունը պիտի ծնվի Դավիթի դուստրից՝ Կույսից (Հմմտ. Ես. է. 13): Բայց նա Սուրբ Հոգով մարգարեանում ու հաստատում է նաեւ, որ նա էմանանուելն է, Աստված հզոր դարերի, իշխան խաղաղության, որ նրա թագավորությունը վախճան չի ունենալու, որ նա իր Հոր մեծ խորհրդի հրեշտակն է, եւ նմանատիպ այլ բաներ (Հմմտ. Ես. Ը. եւ Թ.), որոնք հստակորեն ի ցույց են դնում նրա մարդկային բնությունն ու մատնանշում աստվածությունը: Նույնն է նաեւ մյուս մարգարեությունների պարագային: Նրանցից մեկն ասում է. «Եւ դու, Հուդայի Բեթղեհեմ, դու Հուդայի թագավորների մեջ ամենափոքրը չես, որովհետեւ քեզանից մի թագավոր պիտի ելնի, որ պիտի կառավարի Իսրայելի իմ ժողովրդին» (Միք. Ե. 1-2): Սա վերաբերում է նրա մարդկային բնությանը, բայց նաեւ ազդարարում էր բնության մասին. «Նրա սկիզբն ամենասկզբից էր, բոլոր հավիտենություններից էլ առաջ» (Միք. Ե. 2): Մեկ այլ մարգարե ասում է. «Ես ձեզ համար, որ ճանաչում եք իմ անունը, պիտի ծագեցնեմ արդարության արեգակը. նրա լեզվի վրա է բժշկությունը» (Մաղ. Դ. 2): Նա ցույց է տալիս, որ մարմնական իմաստով նա մեր մարդկային ցեղից է՝ Դավիթի տնից, իսկ իր աստվածության ճառագայթներն իր անդամների բոցերի մեջ է փայլեցնում, այսինքն՝ բժշկելով մեր վերքերը, մեռյալներին հարություն տալով, իր լեզվից ելած քաջալերանքի խոսքերով՝ ի խնդիր կյանքի փրկության, բոլոր մարդկանց եւ արարածների վերանորոգություն: Այլ մարգարեներ ու մարգարեություններ էլ կան, բայց հաշվի առնելով, որ նամակ եմ գրում, քեզ առ ի հիշողություն միայն մի քանի խոսք գրեցի:

ԺԱ. Ամենողորմած Աստված Հաճախակիրորեն Հայտնեց մեր մարդկային ցեղի վերաբերյալ իր նախախնամությունը, ուսուցանեց եւ Հաղորդեց մարդկանց, որ ավելի ուշ նրանց նոր Փրկիչ էր տալու՝ ի դեմս Իր Բրիստոսի: Բայց մարդիկ, գայթակղված դեւերից, մեծավ մասամբ պղծված էին մեղքերով կամ ապականված էին անսրբությունով՝ մեղսակից դառնալով ամեն տեսակ անօրենությունների: Մեղքի ու անօրենության տիրապետության պատճառով սատանան ավելի ու ավելի սկսեց իշխել նրանց վրա՝ ավելի զորավոր կերպով պահելով մահվան ճիրաններում: Մարդիկ ամբողջությամբ զրկված էին մեռյալների Հարության Հույսից եւ Հավիտենական կյանքի բարիքներից: Նրանց մեծ մասը զրկված ու հեռացած էր Աստծո երկյուղի գիտությունից: Իսկ դեւերն ու Հրեշները Հրճվում էին մեր անկումով, անհուսալի վիճակով եւ երկատվածությամբ, մինչդեռ սուրբ Հրեշտակները մեծապես տրտմած էին եւ ողբում էին մեր ստորացման ու անկյալ վիճակի համար: Ամբողջ տիեզերքը, եւ Հատկապես մարդկային ցեղը, մեծապես կարիքն ուներ Փրկչի Հայտնության՝ մեղքի պարտքից մեզ ազատելու, դեւերի ծառայությունից ու ստրկությունից մեզ փրկելու, ստորացումից ու մահվան ճիրաններից մեզ արձակելու եւ, ինչ որ ամենակարեւորն է, Իր բարի կամքով մաղկությունն ու Հրեշտակաց գնդերին անապական կյանք, գիտություն ու Հավերժական կայունություն պարգեւելու համար՝ իր աստվածային բնության մասին գիտելիքի կատարելագործմամբ, նրա փառքի մեծության հարակայությունով ու ներկայությունով:

ԺԲ. Հենց այս ամենը մեզ տալու համար էր, որ Տիեզերքի Փրկիչը մեր փրկության համար աշխարհ եկավ ժամանակների վախճանին՝ ըստ մարգարեների կանխասացության: Եւ ո՞վ կարող էր իր լրումին հասցնել մեր փրկությունը, եթե ոչ Բանն Աստված, որը դրանով նաեւ մեր արարիչն է ու մեր փրկության լրումը: Եւ հենց այս պատճառով, իր Հոր կամքի համաձայն, մեր փրկության եւ բոլոր արարածների վերանորոգության նպատակով, եւ որպեսզի մեզ սխալից դարձնի դեպի աստվածգիտություն, - Բանն Աստված, առանց Հոր ծոցը լքելու, կամավորապես եկավ դեպի Սուրբ Կույս Մարիամի գիրկը: Նա, ով պիտի ծագեր Դավթի ու Աբրահամի սերնդից, ըստ մարգարեների կանխասացության, գերբնական մի զորությունով եւ հրաշափառապես ձեւավորեց բանական մտքով մի մարմին եւ բնակվեց այնտեղ՝ այն իրեն միացնելով եզակի մի միությունով: Եւ չնայած որ մարմինն ու հոգին մեզ բնութենակից են իրենց նյութականությունով եւ բանականությամբ, այնուամենայնիվ, Բանն Աստծո հետ միությունով, ով վերջրեց ու իր աներեւութությունը Հայտնելու համար դրանք իրեն միաց-

րեց՝ իր աստվածային մեծությունը դրանց մեջ հայտնելու նպատակով՝ մեր փրկություն եւ տիեզերքի վերանորոգության համար, - մենք խոստովանում եւ ասում ենք, որ Նա իր աստվածությունը եւ մարդկային բնությունը Աստծո միածին Որդին է: Չնայած որ կան երկու բնություններ, որ Նա Աստված է իր բնությունը եւ իր անձով, եւ մարդ՝ իր բնությունը եւ իր անձով, մենք, սակայն, խոստովանում ու փառավորում ենք Աստծո միակ Որդուն այժմ եւ նրա երկրորդ գալուստին եւ հավիտյանս հավիտենից:

ԾԳ. Արդ, ի՞նչ ասենք, ո՞վ է Քրիստոս: Աստվածությունը օծված մարդ եւ աստվածություն, որ օծել է մարդուն՝ կանխասաց երանելի Դավթի մարգարեության համաձայն. «Ահա այս պատճառով, ո՞վ Աստված, քո Աստվածը քեզ օծեց ուրախության յուզով ավելի, քան քո ընկերներին» (Սղմ. ԽԴ. 8): Եւ սա՝ ոչ թե այնպես, ինչպես սովորաբար օծվում են ուրախության յուզով: Քանզի Քրիստոսի մարդկային բնությունն օծվեց Սուրբ Հոգու կողմից՝ նրա զորությունը, ինչպես որ արդեն հրաշալիորեն գրված է: Եւ չնայած մենք խոստովանում եւ հավատում ենք, որ Քրիստոս Աստված է, այնուամենայնիվ, մենք ամեն անգամ, երբ Աստծո անունն ենք տալիս, անհրաժեշտաբար Քրիստոսին չենք մատնանշում, քանզի Հայրն Աստված է, բայց Քրիստոս չէ, Սուրբ Հոգին Աստված է, բայց Քրիստոս չէ: Չնայած որ գիտենք ու տեսնում ենք, թե Քրիստոս մարդ է, այնուամենայնիվ, հավատում եւ խոստովանում ենք, որ Նա նաեւ Աստված է՝ Բանն Աստծո շնորհիվ, որն առավ նրան, անբաժանելի միությունը միացավ նրա հետ՝ դարձնելով իր հավիտենական կացարանը: Իմացի՛ր, ուրեմն, սիրեցյալ՝ եղբայր, որ այն, ինչ գրեցի քեզ, երանելի Նեստորի ու Թեոդորոսի հնարածները չեն, ովքեր ամբաստանվեցին անօրենների բազմության կողմից, մարդիկ, որոնք շեղված են առանց նպատակի ու պատճառի, եւ որոնց անունները գայթակղեցնում են պարզամիտներին եւ տգետներին: Սրանք խոսքեր են, որոնք հնչել են նույն Քրիստոսի կենարար բերանից իր իսկ մասին, եւ որոնք Սուրբ Հոգին հայտնել է առաքյալներին: Ես դրանց մասին քե՛զ, սիրեցյալ՝ եղբայր, գրում եմ մասնակիորեն եւ հակիրճ:

ԾԴ. Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոս ինքն իրեն անվանում է «մարդու Որդի» իր Ավետարանի մեջ, ինչպես, օրինակ, «Մարդու որդին մարդկանց ձեռքն է մատնվելու, նրանք պիտի սպանեն նրան, բայց սպանությունից երեք օր հետո նա հարուժվելու պիտի առնի» (Մարկ. Թ. 31): Նա ինքն իրեն նաեւ մարդ է անվանում. «Բայց դուք հիմա ուզում եք ինձ սպանել, որովհետեւ ձեզ պարզապես ասացի ճշմարտությունը» (Հովհ. Ը. 40): Եւ ոչ միայն

մեր փրկութեան համար կրած այս ցածրացումների ու խոնարհութեան մեջ է ինքն իրեն անվանում «մարդու Որդի», այլ նաեւ իր աստվածութեան փառավոր գործերի մեջ, երբ բացահայտում է իր բնութիւնը: Այս խոսքն ասաց նա իր աշակերտներին. «Վատա՛հ եղեք, որ այստեղ գտնվողներից ոմանք չեն մեռնի, մինչեւ որ չտեսնեն մարդու Որդուն, որ գալիս է իր թագավորութեամբ» (Մատթ. ԺԶ. 28): Նա խոսում է նաեւ իր դեմքի միջոցով թաքուցած վրա արտահայտված փառավոր այլաբանութեան մասին, իսկ մեկ այլ տեղում ասում է. «Եւ երբ մարդու Որդին իր փառքով գա բոլոր հրեշտակների հետ, այն ժամանակ նա պիտի նստի իր թագավորական գահի վրա» (Մտթ. ԻԵ. 31): Նա խոսում է իր երկրորդ գալստյան մասին, որը տեղի պիտի ունենա փառքով ու հանդիսավորապես, եւ երբ նրա մարդկային բնութիւնը պիտի բացակայի նրա աստվածութեան փառավոր պատկով: Բայց նա նաեւ հաստատում է, որ Աստված է եւ Աստծո Որդի. «Ես եւ իմ Հայրը մի ենք» (Հովհ. Ժ. 30): Եւ դարձյալ՝ «Ով ինձ տեսավ, տեսավ իմ Հորը» (Հովհ. ԺԶ. 9): Սակայն իր աստվածային բնութեան մեջ ոչ ինքը՝ Որդին եւ ոչ էլ Հայրը տեսանելի չեն: Եւ դարձյալ ասում է. «Ով չի պատվում Որդուն, չի պատվում եւ Հորը, որ ուղարկել է նրան» (Հովհ. Ե. 23-24): Քրիստոս ինքն է ասում [այդ մասին] այն հրեաներին, ովքեր նրա պատճառով գայթակղվել էին եւ ասում էին, թե՛ «...որովհետեւ ասացի, թե Աստծո Որդի եմ, դրա՞ համար եք ասում՝ հայհոյում ես» (Հովհ. Ժ. 36), «Իմ Հայրը մինչեւ այժմ գործում է, ես նույնպես գործում եմ» (Հովհ. Ե. 17), «նույնիսկ եթե ինձ էլ չեք հավատում, իմ գործերի՛ն հավատացեք...» (Հովհ. Ժ. 38), «Ինչպես որ Հայրը հարութիւն է տալիս մեռյալներին եւ կենդանացնում նրանց, նույնպես եւ Որդին կյանք է տալիս, ում որ ուզում է» (Հովհ. Ե. 21): Եւ դարձյալ՝ «Հա՛յր, հասել է ժամանակը, փառավորի՛ր քո Որդուն» (Հովհ. ԺԷ. 1): Իր երկու բնութիւնների միութեան մասին նա ասում է հրեաներին. «Քանզի ե՛ք այս տաճարը, եւ երեք օրից ես կվերաշինեմ այն» (Հովհ. Բ. 19): Իսկ ավետարանիչն այսպես է բացատրում. «Հիսուս խոսում է իր մարմնի տաճարի մասին»: Ի՞նչ են նշանակում «այս տաճար» եւ «իմ» բառերը, եթե ոչ երկու անձնավորված բնութիւնները՝ տաճարը՝ բաղկացած մարմնից ու հոգուց՝ տեսանելի ու եղական, եւ անտեսանելի Աստված, որ հարութիւն պետք է տար մարմնին՝ ի հաստատումն հույսի եւ բոլոր մարդկանց փրկութեան: Ահա թե ինչ ենք սովորում այս խոսքից՝ նրա աստվածային ու մարդկային բնութիւնների միութեան մասին:

ԺԵ. Իր գործերով նույնպես նա այդ միությունը հայտնեց հրաշագոր ու սքանչելի ձևով: Հողի մեջ դրած իր թքով, որը խառնեց եւ ցեխ սարքեց՝ իր սրբազան մատով վերցնելով ու դնելով ի ծնե կույրի դեմքին, ինչպես նաեւ թարթիչներով, որոնք անմիջապես լուսավորվեցին՝ հաստատելով, որ Նա ինքն իրեն իբրեւ մարդ է ցույց տալիս (Հմմտ. Մարկ. Ը. 22-26): Ակնհայտ է, որ նրա բերանից ելած թուքը մարմնում առաջացած նյութ է, մատը՝ բաղկացած ոսկորներից, մարմնից, մկաններից, նյարդերից, կաշվից, որոնք պատկանում են մարդկային բնությանը: Բայց մի⁶ թե լույսը չի տալիս Նա, ով ստեղծել է բոլորի բնությունները. խոսքը մարմնի մեջ թաքնված աստվածային բնության մասին է: Դարձյալ, հստակ է, որ Ղազարոսի գերեզմանի մասին նրա քույրերին եւ հարազատներին հարցնողը, ով իր ցավերի եւ վշտի մեջ իր բարեկամի պատճառով արցունք թափեց իր աչքերից, մարդկային բնություն ունի: Բայց երբ իր շրթունքներով ու մարմնական լեզվով իշխանությամբ հրամայեց արդեն չորսօրյա մահացած եւ փտման ենթակա Ղազարոսին՝ «Արի՛, ել», եւ երբ վերջինս էլ դուրս եկավ գերեզմանից՝ ձեռքերն ու ոտքերը պատանքած, հայտնվեց ներկաներին, որոնց Տերն այնուհետեւ հրամայեց արձակել Ղազարոսի պատանքներն ու թույլ տալ գնալու, - հատկորեն հայտնեց, որ ունի աստվածային բնություն (Հմմտ. Հովհ. ԺԱ.): Ճի՞շտ հասկացիր, ո՞վ եղբայր, որ ոչ միայն խոսքերով, այլ նաեւ իր գործած այս երկու արարքներով նա ցույց տվեց իր երկու բնությունների միջեւ առկա միությունը:

ԺԶ. Սիրեցյալ՝ եղբայր, հիշի՛ր այս ամենը. մեր Տերը հայտնվեց Թաբոր լեռան վրա՝ ցույց տալով, որ իր մարդեղության զգեստը բնութենաբար եւ անձնավորաբար մարդու ճիշտ նմանությունն է: Երբ տեսանելի անձնավորությունը ծածկվել էր իր աստվածության փառքի շողերով, առաքյալների աչքերը չկարողացան տեսնել ու հասկանալ այդ ճառագայթումը: Այսպիսով, արեգակը, նրա մարմնի շուրջ շողացող պայծառ ճառագայթներով, թաքնված էր նրա մարմնի մեջ՝ չնայած որ դրանք աստղերի պես փայլում էին նրա մարմնի շուրջ: Նրա աստվածությունը ոչ փոխված էր, ոչ էլ սահմանափակված, չէր կլանել մարդկային բնությանը, իսկ վերջինս էլ չէր վերացել նրա աստվածության կողմից: Այլ մեր մարդկային բնությունն ընկալված էր աստվածային բնության հետ միությամբ, որպեսզի նրա աստվածությունը հայտնվի մեր մարդկային բնության միջոցով, եւ որպեսզի մեր փրկությունն իրականանա նրա աստվածության կողմից, եւ մեր խոնարհ քաղաքը, նրա հավիտենական բնությամբ, բարձրանա նրա աստվածության բարձրագույն աստիճանին: Ուրիշ ո՞վ կարող էր այդպիսի մեծ

չնորհ պարգեւել մարմնական ու հոգեւոր էակներին, եթե ոչ մեր Արարիչն Աստված, որ մեր բնության մեջ մարմնացավ եւ հայտնվեց մեր մեջ՝ մեր իսկ փրկութեան համար: Եւ ուրիշ ինչի՞ մեջ էր պատշաճ աստվածութեանը հայտնվելու, եթե ոչ մեր մարդկային բնութեան մեջ, որն ի սկզբանե ստեղծված էր Աստծո պատկերով եւ նմանութեամբ՝ իբրեւ ամբողջ արարչութեան հետ մի կապ, որն իր մարմնի եւ հոգու մեջ ամփոփում է հոգեւոր ու մարմնավոր էակներին: Ավելին, մեր պարտքն արդյոք ինչպե՞ս պետք է վերադարձվեր, եթե Քրիստոս մեր մարդկային բնութեանը բնութենակից չլիներ: Նա, որ իր կամքի զորութեամբ, գործերի մեծութեամբ, նրա մեջ բնակվող Աստծո ներգործութեամբ, մաքուր էր բոլոր տեսակի մեղքերից՝ ըստ նրա մասին ասված մարգարեութեան. «Նրա բերանին ճշմարտութեան օրենքն էր, եւ նրա շրթունքներին բնավ անօրեննություն չդիպավ» (Մաղ. Բ. 6): Նա լրումին հասցրեց եւ իրականացրեց Աստծո բոլոր ծրագրերն առանց բացառութեան, եւ նրա սրբութեամբ մենք արձակվեցինք պարտքից, իսկ նրա արդարութեամբ արդարացվեցինք մեղքից: Եւ եթե նա իրական, ճշմարիտ մարդ էր, ո՞վ, ուրեմն, սատանայի դեմ մարտի եւ երեք փորձությունների մեջ մտավ (Հմմտ. Մտթ. Դ. 3-8) ու նրա մեջ բնակվող Աստծո ուժով հաղթեց սատանային: Համարձակվել ասել, մասնավորապես այս առումով, որ դա այդպես չէ, նշանակում է մանիքեցիների պղծությունը միանալ: Քանզի Աստված երբեք չի թուլացել եւ չի հաղթվել սատանայի կողմից: Դարձյալ, եթե Քրիստոս իրական, ճշմարիտ մարդ էր, ո՞վ իր մարդկային բնութեան մեջ մեզ համար մահ ճաշակեց՝ լինելով մեղքից բոլորովին զուրկ ու անմեղ, եւ որին նրա մեջ բնակվող Աստված հարություն տվեց: Մենք՝ մեղավորներս, որ դատապարտված ենք մահվան, ինքներս չենք կարող արժանանալ մեռյալների հարություն հույսին: Իսկ ահա աստվածհայհոյիչների անօրեն խոսքերի համաձայն՝ Աստված է մահացել եւ հարություն առել, միայն Աստված եւ նրա նման արդարներն են արժանի հարություն, միայն Աստծուն բնութենակիցներին եւ ոչ թե մեր մեղավոր ու մահկանացու բնութեանն է պատկանում հարություն հաստատուն հույսը: Սրանով նրանք ո՛չ միայն կործանում են մեռյալների հարություն մեր հույսը, այլ նաեւ հոգեւոր էակներից էլ են վերցնում նորոգության ու անսասանության հույսը, որը նրանք պիտի ստանային մեզ հետ՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսով: Ըստ էության, նրանք, ովքեր պնդում են այդ միտքը, երկու հիմնական բան են կորցնում: Նախ՝ Բանն Աստված նրանց կարծիքով ճշմարտապես բնութենակից չէ իր Հորը. երկրորդ՝ քրիստոնյաների ողջ համայնքի հետ նրանք այլեւս փրկութեան հաստատուն հույսը չունեն, որ Քրիստոս մեզ հաստա-

տեց այն սկզբունքով, երբ իր անձին առավ ու միացրեց մեր բնությունը՝ հավիտենական փառքի համար: Ճիշտ կլինի, որ այս անհույս մարդկանց համարենք դեւեր, անաստված հեթանոսներ եւ կամ աստվածամարտ հրեաներ:

Ահա թե ինչու մենք պետք է խոստովանենք ու փառաբանենք Աստծուն պատշաճաբար՝ իր մեծ բարության ու առատ ողորմության համար, որը նա՝ մեր փրկութեան համար ապրած կյանքի տնօրինութեամբ առատորեն հեղեց մեզ վրա: Պետք է նաեւ հեռու մնանք ու բաժանվենք բոլոր նրանցից, ովքեր հայհոյում են աստվածութեանը՝ նրան վերագրելով փոփոխություն, սահմանափակում, բաղադրյալություն, կիրք, ինչպես նրանցից, ովքեր մեր Տիրոջ մարդկայնության մեջ չեն խոստովանում նրա առած ճշմարիտ ու ամբողջական մարդկային բնությունը, որի սրբազան ամբողջությունը նրա հետ միացած է անխախտ միութեամբ: Հեռու պետք է մնալ նաեւ նրանցից, ովքեր ասում են, որ մեզանից վերցված մարդկային սկիզբը, որը միավորվել է Բանն Աստծո հետ, աստվածութեան մեծութեան ու փառքի անսահմանութեան պատճառով ձուլվել է նրան ու վերացել նրա մեջ: Հիրավի, պետք է հեռու մնալ նմանատիպ հայհոյությունների չարիքից, եւ պետք է, որ այդ հայհոյիչներն էլ ամաչեն իրենք իրենցից՝ հաշվի առնելով առաքյալների բերած փաստարկները, ովքեր խոստովանում եւ հավատում են, որ ճշմարիտն Աստված բնակվում է նրա մեջ, իսկ նա ինքն իր մարդկային բնությունն անբաժանելիորեն միացրել է իր աստվածութեանը, եւ հոգակում են մեկ Քրիստոս եւ մեկ Աստծո Որդի՝ երկու բնությունների մեջ:

ԺԷ. Առաքյալները ծնունդը, աճը, քաղցր, ծարավը, ուտելն ու խմելը, աշխատանքից ու ճանապարհից կրած հոգնությունը, չարչարանքները, մտրակումը, հարվածները, խաչելությունը, ձեռքերին ու ոտքերին մեխերի գամելը, կողքին արված գեղարդի հարվածը, նույնիսկ մահը վերագրում են Աստծո կողմից օժված Քրիստոսին եւ ոչ թե աստվածութեանը:

Հիշի՛ր, եղբա՛յր, Մատթեոսի գրքի սկիզբը, որը նաեւ նրա Ավետարանի սկիզբն է. «Գիրք ազգաբանության Հիսուսի Քրիստոսի, Դավթի որդու, Աբրահամի որդու» (Մտթ. Ա. 1): Դարձյալ՝ «Եւ Հիսուս Քրիստոսի ծնունդն էր այսպես...» (Մտթ. Ա. 18): Դարձյալ՝ «Հիսուս Քրիստոս, ծնված լինելով Հուդայում՝ Բեթղեհեմում...» (Մտթ. Բ. 1), «Հիսուս գնաց, եկավ, քնեց եւ արթնացավ, քաղցեց, ծարավեց, հոգնեց, ձերբակալվեց, չարչարվեց», - այս բոլոր տկարությունները վերագրվում են Հիսուսին եւ նրա մարդկային բնութեանը, որոնք Աստծո Որդին կրեց մեր փրկութեան համար: Այնուամենայնիվ, նա գիտե եւ վկայում է, որ Աստծո Որդին է ինքը, եւ,

իրբեւ Աստված, Հարուժյունն է տալիս մեռյալներին, բժշկում-մաքրում բորոտներին, բացում կույրերի աչքերը, սաստում դեւերին եւ իր աստվածութեան գորուժյամբ բժշկում բոլոր հիվանդություններն ու ցավերը: Ավելին, իբրեւ հավիտենական ու փառավոր թագավոր, երկնքի ու երկրի տեր՝ իր արքայութեան բանալիները տալիս է Սիմոնին՝ առաքյալների գլխին, որին վերանվանում է Պետրոս եւ նրան տալիս կապելու ու արձակելու իշխանություն երկրի վրա եւ երկնքում: Եւ նույնիսկ իր մարմնի՝ դեպի երկնք համբարձումից հետո էլ նա իր աստվածութեամբ երկրի վրա իր եկեղեցու հետ է մինչեւ ժամանակների վախճանը: Մատթեոսը գիտեւ եւ ուսուցանում է այս ու սրա նման շատ բաներ: Երանելի Մարկոսն իր հերթին, չնայած իր Ավետարանի սկզբում դնում է «Հիսուս Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու Ավետարանի սկիզբը» խորագիրը, այնուամենայնիվ, բոլոր տկարությունները վերագրում է մարդկային բնութեանը եւ միայն փառավոր գործերը՝ աստվածային բնութեանը: Նա նույնիսկ մյուս ավետարանիչներին տարբեր մի ընթերցում էլ է առաջարկում: Այսպես, երբ Հիսուսի աշակերտները նրան հարցրեցին, որ իրենց հայտնի աշխարհի վախճանի օրն ու ժամը, Հիսուս նրանց ասաց. «Սակայն ոչ ոք չգիտի, թե ե՞րբ է գալու այդ օրը կամ ժամը, ո՛չ երկնքի հրեշտակները, ո՛չ իսկ Որդին, այլ միայն Հայրը» (Մարկ. ԺԳ. 32, հմտ. Մատթ. ԻԴ. 36): Ինչպե՞ս կարելի է ասել, որ ժամանակի կարգավորողը չգիտեր ժամանակի մասին, որը կարգավորվում է նրա իմաստութեամբ: Բայց մեր Տերն ասաց այս ամենը՝ խոսափելու համար առաքյալներին անհանգստություն եւ մտահոգություն պատճառելուց, որպեսզի նրանք չկարծեն, թե Հիսուս, իմանալով այդ բաները, նրանց արհամարհեց ու չասաց ճշմարտությունը: Նույն կերպ նաեւ Ղուկաս ավետարանիչն իր գրվածքներում, որոնք լի են իմաստութեամբ, միայն ծննդյան, մսուրի, տաճար ընծայման, Սիմեոն ծերունու գրկում հայտնվելու (ով նրան սիրում էր իբրեւ մանուկ, բայց ընդունում իբրեւ Աստված, քանի որ Աստծո Որդին ե՛լ տեսանելի մանուկ էր, ե՛լ այդ մանկան մեջ թաքնված Աստված) մասին է խոսում, այլ նաեւ՝ նրա բնութեան ամբողջականութեան: Ղուկասն ասում է. «Մանուկը մեծացավ, զորացավ, աճեց եւ լցվեց իմաստութեամբ» (Ղուկ. Բ. 40): Նա այս աճման մասին խոսում է մարմնի բնութեան առումով, հոգու իմացութեանը հարաբերվող իմաստութեան, ինչպես նաեւ նրա մեջ առկա աստվածային առաքիլութեան շնորհի հայտնութեան իմաստով՝ առանց նշելու մնացած բոլոր խոսքերը, որոնցով լի են սրբազան գրվածքները:

ԺԸ. Որ Քրիստոս ճշմարիտ Աստված է, հաստատվել է ո՛չ միայն Նրա կատարած գործերով՝ դեւերին հալածելով, մեռյալներին հարուժյուն տա-

լով, կույրերին լույս պարզեցնելով, բորոտներին մաքրելով, նրա մոտ եկած հիվանդներին բժշկելով, այլ նաեւ իր՝ Վարդապետի ամենասիրելի աշակերտ Հովհաննես Աստվածաբան առաքյալի ճառերով: Դրանք բավարար չափով ցույց են տալիս, որ Քրիստոս իր աստվածութեան մեջ ճշմարիտ Աստված է՝ կատարյալ անձի մեջ՝ Աստծուն ճշմարտապես իր մեջ ունենալով: Քանզի Հովհաննեսն իր գրքի սկզբում ասում է. «Ի սկզբանե էր Բանը, եւ Բանն Աստծո մոտ էր, եւ Բանն Աստված էր» (Հովհ. Ա. 1): Այս խոսքերն արտահայտում են Բանի էութեան հավերժությունը: Արդ, ի՞նչ է ասում նա Նրա գորություն մեծություն ու ներգործություն մասին. «Ամեն բան նրանով եղավ, եւ առանց նրա չեղավ եւ ոչինչ» (Հմմտ. Հովհ. Ա. 3), այսինքն՝ սրանով նկատի ունի բոլոր արարածներին: Եւ ինչպես որ բոլոր արարածներից կենդանի էակներն են ամենապատվելիները, հատկապես նրանք, ովքեր օժտված են բանականությամբ, դրա համար ավետարանիչն ասում է. «Նա էր լույսը, եւ լույսը մարդկանց համար կյանք էր» (Հմմտ. Հովհ. Ա. 4), այսինքն՝ բոլոր բանական արարածների համար: Եւ քանի որ այս կենդանարարն ու լուսատուն աշխարհում բանական կերպով էր ներկա՝ իր բնությամբ լինելով անսահմանափակ, Նա, ուրեմն, եկավ յուրայինների մոտ հաճախակի հայտնություններով, բայց յուրայինները նրան չընդունեցին: Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ Նա իր մարմնի մեջ ավելի փառավոր կերպով ինքն իրեն հայտնեց, բոլոր նրանք, ում փրկության համար Նա եկել էր, նրան չընդունեցին՝ ո՛չ սատանան, ո՛չ ապստամբ դեւերը եւ ո՛չ էլ վերջիններիս կամքին հնազանդվող չար մարդիկ: Քանզի հրեաների մեծ մասն ու մնացած ժողովուրդները թաղված էին սխալների մեջ եւ կամավորապես շարունակում են նրա գիտություն հրաշափառ լույսի հանդեպ տգիտությունը: Ինչ վերաբերում է Նրան ընդունողներին, ապա ավետարանիչն ասում է. «Նրանց իշխանություն տվեց լինելու Աստծու որդիներ, նրանց, որոնք իր անվանը կհավատան: Նրանք ո՛չ արյունից, ո՛չ մարմնի կամքից եւ ոչ էլ մարդու կամքից, այլ Աստծուց ծնվեցին» (Հովհ. Ա. 12-13): Իր բարություն մեջ Նա կամենում էր, որ մենք բարձրանայինք մինչեւ աստվածային որդեգրության աստիճանին, եւ, լինելով մարմնական ու մահկանացու, դառնայինք Աստծո որդիներ ու աստվածներ: «Եւ Բանը մարմին դարձավ»՝ առնելով մեր մարմինը, եւ «բնակվեց մեր մեջ»՝ շնորհիվ այն մարմնի, որն առել էր մեզանից, միացրել իրեն եւ բնակվել նրա մեջ: Գրված է, որ նա մարմին դարձավ իր Հոգու շնորհների առատությունը մկրտության ավազանում մեզ տալու համար, որին եւ կոչված ենք՝ դառնալու համար Աստծո զավակ (Հմմտ. Ա. Հովհ. Գ. 1): Ինչպես որ մեր

պարագային է, երբ կոչված ենք Աստծո զավակներ դառնալու, բայց բնութենապես մենք չենք փոխվում՝ աստվածային բնությունն ձեռք բերելով, եւ կոչված լինելով ճշմարտապես ժառանգելու նրա անանց ու անապական փառքը հավիտենական կյանքում, այնպես էլ Բանն Աստված չի փոխվել իր բնության մեջ, չնայած ասում ենք, որ Նա մարմին է առել: Հետեւաբար, Նա մեր մարմինն է առել՝ իրեն միացնելու համար, մեզ տալու իր Հոգու առհավատչյան (Հմմտ. Բ. Կորնթ. Ա. 22, Ե. 5, Եփես. Ա. 13-14) եւ մեզ միացնելու իրեն: Ահա այս է ասում ավետարանիչը:

ԺԹ. Եթե քեզ Աստծո դեմ հայհոյություն է թվում այն միտքը, թե Բանը մարմին դարձավ՝ իբրեւ թե փոխած լինելով նաեւ իր աստվածային բնությունը, իմացի՛ր, ուրեմն, որ սրբազան առաքյալն ասում է մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի համար, թե «նա վերցրեց մեր բոլոր մեղքերը, որոնց պատճառով մենք անիծվել էինք, եւ մեխեց իր խաչի վրա՝ ինքն իրեն մեզ համար անեծք դարձնելով» (Գաղ. Գ. 13, Հմմտ. Կողոս. Բ. 14): Հայհոյիչներն արդյոք կհամարձակվե՞ն ասելու, որ Բանն Աստված իր բնությամբ փոխվեց, անեծք դարձավ: Թող մեր սիրեցյալ եղբայրն իր հույսը հաստատուն պահի աստվածային վարդապետության ճշմարտության մեջ: Բանն Աստված առավ մեր բնության սրբազան նախասկիզբը, մտքով օժտված մի մարմին, որը նա միացրեց իր անձին՝ դառնալու եւ կոչվելու համար մարդ եւ իրականացնելու մեր փրկությունն ու վերին եւ ստորին արարածների վերանորոգությունը¹⁷, որպեսզի մենք էլ մեր ցածրությունից հառնենք դեպի նրա աստվածային բարձրագույն աստիճանին:

Ի. Սրբազան Պողոսը՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի մեծ քարոզիչը, քրիստոնեությունից հիմնասյուներ, ավետարանիչների հետ նույն բանն է քարոզում՝ այս բանն իբրեւ խրատ գրելով հավատացյալներին. «Ձեզանից յուրաքանչյուրը թող խորհի այն, ինչ որ կա Քրիստոս Հիսուսի մեջ, որն Աստծու կերպարանքով էր, բայց Աստծուն հավասար լինելը հափշտակությունն չհամարեց, այլ իր անձն ունայնացրեց՝ ծառայի կերպարանք առնելով, մարդկանց նման լինելով եւ մարդու կերպարանքով խոնարհեցրեց ինքն իրեն...» (Փիլիպ. Բ. 5-7): Եթե Աստծուն նմանությունը [որոշվում է] բնությամբ եւ անձով, հստակ է, ուրեմն, որ մարդուն նմանությունն էլ բնությամբ է եւ անձով, այսինքն՝ մեկ եւ միակ Քրիստոսի մեջ երկու անձնավորյալ բնություն եւ մեկ ու միակ Աստծո Որդի: Դարձյալ ասում է

¹⁷ Նկատի ունի մարդկանց ու հրեշտակներին՝ իբրեւ երկնային ու երկրային բանական էակների:

առաքյալը. «Այս է հավատի խոսքը, որը քարոզում ենք. որովհետեւ, եթե քո բերանով Հիսուսին Տեր խոստովանես եւ քո սրտում հավատաս, [եթե Աստված նրան հարուժյուն տվեց մեռելներից, կփրկվես. քանի որ արդարա- նալու համար սրտով եք հավատում եւ փրկուժյան համար խոստովանում բերանով» (Հռոմ. Ժ. 8-10): Սուրբ ավետարանները, առաքյալներն ու նույնիսկ մարգարեներն իրենց գրվածքներում առատապես ունեն այս վկայու- թյունները, որոնք համապատասխանաբար ուսուցանում են, որ Քրիստոս իսկապես ու ճշմարտապես համագոյակից է Հայր Աստծուն իր աստվածու- թյամբ, ինչպես որ իր մարդկային բնությամբ բնութենակից է մեր մարդ- կային բնությանը: Ըստ այսմ, երկու իրական, անձնավորյալ բնություն մեկ ու միակ Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու մեջ: Վերջինք երկրավոր թագավորի օրինակը: Չնայած որ նա մարմնավոր է, սահմանափակ, կրքերին ենթակա, բայց երբ թագադրվում է, զգեստավորվում ու զարդարվում թագավորա- կան հանդերձներով, թագով ու իր պատվին արժանի զարդերով, նա այլեւս չի համարվում իբրեւ թագավորացուներից մեկը: Այդպես է նաեւ Աստծո Որդու պարագային. նա չպետք է ընկալվի իբրեւ երկակի կամ եռակի՝ իր մարդկային զգեստի պատճառով, որով նա ինքն իրեն ծրարել է՝ թաքցնե- լու համար հավիտենական աստվածության փայլը, այլ պետք է ճանաչվի իբրեւ մեկ ու միակ Որդի՝ իր աստվածությամբ եւ մարդկային բնությամբ: Չնայած բնությունների տարբերակումը չի վերանում, բայց կա միայն մեկ Որդի: Եթե մեկնումեկը համարձակվի ձեռք մեկնել ու պատուել թագա- վորական հանդերձը, նա, թագավորի պատվին հասցրած վիրավորանքի համար պատժվելով հանդերձ, ոչ մի վնաս չի հասցնի, սակայն, թագավորի անձին: Արդ, ինչքան ավելի պատշաճ է, ուրեմն, չասել, որ Աստված իր բնությամբ չարչարվեց, քանի որ չարչարանք կրեց մարմինը՝ մեզ բնութե- նակիցն ու Աստծուն միացածը: Հետեւաբար, նրանք, ովքեր պարզապես ասում են, որ Աստված ծնվեց Մարիամից կամ Աստված մեծացավ, կամ Աստված կերավ, խմեց, քնեց, քաղցեց ու ծարավեց, չարչարվեց, խաչվեց ու մահացավ, հեռացած են ուղղափառությունից, հավատի ճշմարտություն- ից եւ Աստծուն արժանի հավատի խոստովանությունից: Հիրավի, նրանք նույնիսկ զուրկ են բանական մտածելակերպից. համարձակվում են ասելու մի բան, որը նույնիսկ դեւերը չհամարձակվեցին արտաբերելու:

ԻԱ. Բայց արդ, այս բոլոր տնօրինությունները, որ Բանն Աստված իրա- կանացրեց իր մարդեղությամբ, կարող են վերագրվել ե՛ւ Քրիստոսին, ե՛ւ Որդուն: Այս երկու անունները համապատասխանաբար մատնանշում են բնությունների՝ աստվածայինի ու մարդկայինի երկվությունը: Այսպիսով,

երբ մարդ ծնվում է, ասում են, որ մարդ է ծնվել՝ բնավ նկատի չունենալով նրա հոգին առանձնաբար, որը մարդու պատվական ու բաղկացուցիչ մասն է, ոչ էլ՝ միայն մարմինը, այլ՝ նրան տրված անունը, որը պատշաճում է թե՛ հոգուն եւ թե՛ մարմնին: Դարձյալ, երբ մարմնի անդամներից մեկին մի բան է պատահում, օրինակ, աչքին, ձեռքին, ոտքին կամ որեւէ այլ անդամի, ոչ ոք չի համարձակվում դա հասկանալ հոգու առումով, այլ՝ մարմնի կամ մարդու անվան: Մարդիկ իրենց բանականությամբ տարբերակում են մարմնին հասած վնասները հոգուն պատուհասածներից: Ուրեմն՝ ինչքան առավել ճիշտ է խոստովանել, որ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի բոլոր տնօրինությունները, որոնք Նա իրականացրեց մեր փրկության համար, պետք է մասնավորաբար վերագրել թե՛ նրա աստվածությունը եւ թե՛ մարդկային բնությունը: Մենք այս ամենը խոստովանում եւ ասում ենք՝ ըստ Սուրբ Կույսին մարդեղություն ավետիսը տված հրեշտակի պատգամի. «Ուրախացի՛ր, շնորհունակ՛, օրհնյալ ես դու կանանց մեջ, Մեր Տերը քեզ հետ է, դու կհղիանաս եւ որդի կծնես, Սուրբ Հոգով եւ Ամենակալի զորությունով, որ հանգչելու է քեզ վրա: Քեզանից ծնվողը սուրբ է, նա Ամենաբարձրյալի որդի պիտի կոչվի» (Հմմտ. Ղուկ. Ա. 28-32): Սուրբ Կույս Մարիամի արգանդում ձեւավորված Նրա մարդկային բնությունը միավորվեց աստվածությունն անբաժանելիորեն, մեկ դեմքի մեջ՝ իր արարման սկզբից իսկ մինչեւ հավիտյան: Բանն Աստված մարդկային անձի հետ էր անընդհատ ու անբաժանաբար իր ողջ տնօրինության ընթացքում՝ ծննդյան, աճի, ցավերի եւ մահվան ժամանակ: Աստվածային բնությունը մարմնի հետ էր գերեզմանում եւ հոգու հետ՝ դրախտում, բայց՝ առանց իր անսահմանությունը կորցնելու: Եւ արդ, մենք խոստովանում ենք մեկ Աստծո Որդի՝ երկու բնությունների մեջ:

ԻԲ. Սուրբ պատրիարքներն ու եպիսկոպոսները, ովքեր հռոմեական կայսրությունում էին, նույն բանն էին ուսուցանում: Այս թղթի մեջ, Ձեզ՝ սիրեցյալ եղբայր, հիշեցնելու նպատակով, շատերից մեկ-երկու օրինակ ենք տալիս՝ հղելով նրանցից ամենանշանավորներին եւ հռչակվածներին:

1. Երանելի Պետրոսից հետո Անտիոքի աթոռի երկրորդ գահակալը՝ Սուրբ Իգնատիոսը, որն իր՝ ճշմարտության համար տված վկայության պատճառով ուղարկվեց Հռոմ եւ այնտեղ էլ նետվեց գազաններին, գրում է. «Յուրաքանչյուր ոք, ով չի խոստովանում Քրիստոսի երկու բնությունները եւ չի ասում, որ նա իր բնությամբ Աստված էր, ինչպես որ էր նաեւ

մարդ, հեռացել է ճշմարտութիւնից»¹⁸: Դարձյալ՝ «Թող նրանք, ովքեր ասում են, որ աստվածութիւնը հայտնվել է առանց մարմնի, իրենք էլ դեւերի նման անմարմին դառնան»: Եւ դարձյալ վկայում է. «Եւ նույնիսկ հիմա, ես ճանաչում եմ Քրիստոսին երկնքում՝ իր իսկ մարմնի մեջ»¹⁹:

2. Մեծն Աթանասը՝ Ալեքսանդրիայի եպիսկոպոսը գրում է. «Խոստովանենք, ուրեմն, որ Քրիստոս համագոյակից է Հորն իր աստվածութեամբ, եւ պետք է կոչվի մարդու Որդի իր մարդկային բնութեամբ»: Այսպիսով, նա Քրիստոսին նաեւ երկու բնութիւն է վերագրում. «...Բանն Աստված անսկիզբ է իր Հոր պես, իսկ նրա մարդկային բնութիւնն սկիզբ է առել Սուրբ Կույսի արգանդում: Նա աստվածային գործեր կատարեց, չարչարվեց ու մահ ընդունեց մարդկայնորեն, քանզի երկու բնութիւնները մեկ Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու մեջ տարբերակված են: Մենք երկրպագում ենք Քրիստոսի աստվածութեանը նրա մարդկային բնութեան մեջ, եւ համարձակութիւն իսկ չունենք նրան ասելու. “Ազատվի՛ր մեր մարդկային բնութեան ծրարից, որը հագել ես մեր իսկ փրկութեան համար, որպեսզի քեզ երկրպագենք”»²⁰:

¹⁸ Ս. Իգնատիոս Աստվածագլխի՝ գնդունիացիներին ուղղված նամակի այս մեջբերումին համապատասխանող որեւէ հատված չկա նշված թղթում: Ինչպես իրավացիորեն նկատում է Գիվարգիսի թղթի ասորերեն քնագրի հրատարակիչ և թարգմանիչ J. B. Chabot-ն, այս հատվածը վերցված է արեւելաստորական ավանդության մեջ տարածված տարբեր ժողովածուներից մեկից (տե՛ս Synodicon Orientale ou Recueil de Synodes Nestoriens, publié, traduit et annoté par J.-B. Chabot, Paris, 1902, էջ 510):

¹⁹ Հիշյալ երկու հատվածները վերցված են գնդունիացիներին ուղղված թղթի Բ. և Գ. գլուխներից (**Ignace d'Antioche, Polycarpe de Smyrne**, Lettres; Martyrs de Polycarpe, texte grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot, coll. Sources Chrétiennes 10, Paris, 1958, էջ 156: Հմմտ. նաև գրաբար թարգմանությունը՝ «Թուղթք Սրբոյն Իգնատիոսի աստուածագլխեաց մարտիրոսի Աստիոքայ եպիսկոպոսի», Կոստանդնուպոլիս, 1783, էջ 16 և 20): Վերոբերյալ ասորերեն հատվածները մեծապ մասամբ չեն համապատասխանում հունարեն քնագրին: Ընդհանրապես Իգնատիոսի թղթերի ասորերեն ամբողջական, ինքնուրույն թարգմանություն հայտնի չէ գիտությանը (տե՛ս **W. Cureton**, Corpus Ignatianum: a complete collection of the Ignatian epistles...in Syriac, Greek and Latin, London 1849, էջ 346-360): Իգնատիոսի թղթերի ասորերեն թարգմանության պահպանված հատվածների ամբողջական հրատարակության համար տե՛ս “The ancient Syriac version of epistles of Saint Ignatius to St. Polycarp, the Ephesians, and the Romans” by **W. Cureton**, London, 1845:

²⁰ Աթանասի երկերից քաղված այս երկու մեջբերումներն առկա չեն հունարեն քնագրում: Միայն վերջին մեջբերումն իմաստային որոշակի նմանություն ունի (տե՛ս Epistola ad Adelphium, PG XXVI, col. 1076): Աթանասի երկերի ասորերեն թարգմանությունը Քաղկեդոնի ժողովի և դրան հաջորդած ժամանակահատվածում ենթարկվել է դավանաբանական բնույթի բազմաթիվ խմբագրումների: Օրինակ՝ Ը. դարի աթանասյան երկերի ասորերեն թարգմանությունը միանշանակ կրում է երկարակ խմբագրության հետքեր, մինչդեռ ավելի վաղ շրջանում արված թարգմանությունները վկայում են միաբնակ կուսակցության խմբագրական միջամտությունների մասին (Տե՛ս **David M. Gwynn**, Athanasius of

3. Ամբրոսիոսը՝ Միլանի եպիսկոպոսը, Պողոս առաքյալի կողմից եբրայեցիներին գրված թղթի խոսքը մեկնաբանելով («Նա, ով սրբված է, եւ նրանք, ովքեր արդեն սրբված են, մեկ են», Բ. 11), գրում է. «Մի՞թե Սուրբ Գիրքը ձեզ չի ուսուցանում, որ ոչ թե աստվածությունը, այլ մարմինը կարիք ունի սրբվելու»²¹: Եւ դարձյալ ասում է ավելի հստակ. «Մենք Պետրոսի հետ խոստովանում ենք մեկ Քրիստոս՝ կենդանի Աստծո Որդի, Աստված ճշմարիտ՝ ճշմարիտ Աստծուց, անսկիզբն՝ իր Հոր պես, ով ժամանակների վախճանին Սուրբ Կույսից մարմին ու միտք առավ, որոնք ձեւավորվեցին ու հաստատվեցին Բանի եւ Սուրբ Հոգու կողմից եւ որի մեջ բնակվեց Բանը՝ անբաժանելի միությամբ»²²:

4. Գրիգոր Ասրվաձարանը գրում է. «Նավակատյաց տոնը տեղի ունեցավ Երուսաղեմում, եւ այդ ժամանակ ձմեռ էր», այսինքն՝ անհավատարմության ձմեռ, «եւ Հիսուս ներկա էր», Աստված եւ տաճարը, Աստված, որ վեր է ժամանակից, եւ Նոր տաճարը՝ տեսանելի իր բնության մեջ, որը պետք է քանդվեր եւ վերանորոգվեր երեք օրում, եւ անտեսանելի Աստված, որ պիտի վերանորոգեր այդ տաճարը»²³: Դարձյալ՝ «Նա, ով սկսում է, աճում, առաջանում, Աստված է, չնայած որ այդպես ենք արտահայտվում՝ նկատի ունենալով աստիճանական հայտնությունը»²⁴: Եւ դարձյալ՝ «եր-

Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father, Oxford, 2012, էջ 186):

²¹ Ամբրոսիոսի՝ «De fide ad Gratianum» երկից արված այս մեջբերումները (Patrologia Latina XVI, col. 1192; col. 883), ինչպես նկատում է J.-B. Chabot-ն (SO, էջ 511), Գիվարգիսին հայտնի էին հունարեն թարգմանությամբ: Ըստ այսմ, այս երկի հունարեն բնագիրը մեջբերված է Mansi-ի հայտնի երկում. «οὐδὲ αὐτὸ τὸ γράμμα ἡμᾶς διδάσκει τοῦ ἀγίασμου τὴν Θεὸς τῆσά χρεῖαν ἐσχηκέναι, ἀλλὰ τὴρ σάρκα - միթե Սուրբ Գիրքը մեզ չի ուսուցանում, որ ոչ թե աստվածայինը, այլ մարմինը սրբագործման կարիք ունի» (տե՛ս Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio, IV, 1192):

²² Ամենայն հավանականությամբ, ինչպես արդեն նկատում է J.-B. Chabot-ն (նշվ. աշխ., էջ 511, ծմբ. 5), այս մեջբերումը թղթի հեղինակը վերցրել է Ամբրոսիոսի «Expositione fidei»՝ «Հավատի մասին» երկի հունարեն թարգմանությունից՝ բավական ազատ խմբագրման ենթարկելով այն (տե՛ս Patrologia Latina, t. XVI, col. 883):

²³ Տե՛ս Patrologia Graeca, t. XXXVI, col. 608, In novam dominicam.

²⁴ Տե՛ս Patrologia Graeca, t. XXXVII, col. 181, Ad Cledonium presbyterum contra Apollinarium, Epistola I. «Առ Կղեղոնիոս» հայտնի թղթի այս հասկածն ասորերեն թարգմանության մեջ գրեթե ամբողջովին իմաստափոխված է: Այսպես, հունարեն բնագիրն ընթերցվում է՝ «τὸ γὰρ ἡργιμέσον, ἢ προκόπιον, ἢ τελεῖοῦμενον, οὐ Θεός, κἂν διὰ τὴν κατὰ μικρὸν ἀνάδειξιν οὕτω λέγεται - Քանզի այն, ինչ սկիզբ ունի, կամ զարգացում կամ կատարելության կարիք, Աստված չէ, չնայած արտահայտությունները կարող են օգտագործվել Նրա աստիճանական հայտնության իմաստով»: Հստակ է, որ ասորերեն տեքստի հեղինակը խմբագրման ընթացքում փորձել է շեշտադրել Աստծո եւ մարդկայինի փոխադարձությունների կարեւորությունը՝ «Աստված չէ»-ն դարձնելով «Աստված է»:

կու բնություն կա՝ Աստված եւ մարդ, չկա երկու Որդի, քանզի կան նաեւ հոգին ու մարմինը»²⁵:

5. Իկոնիայի եպիսկոպոս Սուրբ Անիիլոքիոսը գրում է. «Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի տնօրինութեան փառավոր ու գերազանց գործերը պետք է վերագրել նրա աստվածութեանը, իսկ խոնարհումը, արհամարհանքը, չարաչարանքները՝ նրա մարդկային բնութեանը, քանզի մեր միակ Տեր Հիսուս Քրիստոս, երկու բնութեան մեջ, Սուրբ Աստծո Որդին է»²⁶:

6. Հովհանն Ոսկեբերանն էլ այս է գրում. «Արդյոք ո՞ր դժոխքն է դուրս թափել նրանց, ովքեր մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին իր բնութեամբ ճշմարիտ Աստված չեն խոստովանում, եւ ասում են, որ միությունից հետո միացած բնությունները խառնակվել են մեկ ու միակ բնութեան մեջ: Ո՞ր մի բնությունն են անհետացնում: Աստվածայի՞նք. դրանով կորցնում են փրկությունը, թե՞ մարդկայինը: Բայց չէ՞ որ այդպիսով էլ մնում են առանց կենաց հույսի»: Եւ նզովքի ու դատապարտութեան տոնով սահմանում է. «Նրանք, ովքեր այսպիսի բաներ են ասում, հեռացած են Քրիստոսից»²⁷:

ԻԳ. Մենք շատ մասնակի ու հակիրճ նշեցինք Ձեզ համար, սիրեցյալ եղբայր, այս օրինակները, որ քաղել էինք մի քանի Սուրբ Հայրերի ճառերից, եկեղեցու մեծ վարդապետներից ու քրիստոնեության հիմնասյուղներից: Կյուրեղն ինքը՝ եկեղեցիներին խառնողը, քրիստոնյաների ճշմարիտ խոստովանութեան ազարտողը Հռոմեացիների երկրում²⁸, հակառակվելով ճշմարտութեանը, այսպես է արտահայտվում. «Միավորված բնությունները տարբեր են, իսկ միությունն առանց փոփոխութեան ու խառնակման պահպանում է մեկ Քրիստոսի բնությունները, ով Աստծո Որդին է»²⁹: Իսկ մեկ այլ տեղում ասում է. «Քրիստոսի երկու բնությունների միությունն ընկալիր այն տապանակի օրինակով, որն Աստված պատվիրեց պատրաստել Մովսեսին: Անփոտ փայտը քեզ համար թող լինի մարդկային դեմքը, որը բնավ մեղք չի գործել, եւ որի մեջ մեղքի նշույլ իսկ չկա: Իսկ ոսկին, որով

²⁵ Sicut Patrologia Graeca, t. XXXVII, col. 179: Այստեղ նույնպես թղթի հեղինակը դավանաբանական իր պատկերացումների համաձայն է մեջբերում Ս. Գրիգոր Աստվածաբանի երկից: Հունարեն բնագիրն է՝ «φύσεις μὲν γὰρ δύο, Θεός, καὶ ἀνθρώπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ, καὶ σῶμα. οὐδὲ δὲ οὐ δύο, οὐδὲ Θεοί» - բանգի երկուսն են բնությունները՝ Աստված եւ մարդ, հետևաբար՝ հոգին ու մարմինն են, որով ոչ երկու որդի, ոչ էլ երկու Աստված կա»:

²⁶ Sicut Patrologia Graeca, t. XXXIX, col. 98 ff.: Ասորերեն թարգմանությունը միայն մոտավորապես է համապատասխանում հունարեն բնագրին:

²⁷ Sicut Patrologia Graeca, t. LII, col. 759:

²⁸ Նկատի ունի Բյուզանդական կայսրությունը:

²⁹ Ամենայն հավանականությամբ մեջբերված է Կյուրեղի՝ Նեստորին ուղղված թղթից (սկզբնական Patrologia Graeca, t. LXXVII, col. 45):

պատված էր տապանակն արտաքուստ եւ ներքուստ, թող լինի աստվածային դեմքը, որ միացավ մարդկային բնությանն արտաքնապես եւ ներքնապես: Արդ, ինչպես որ մեկ տապանակի մեջ առկա էին երկու բնություն, այդպես էլ մեկ Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու մեջ են առկա երկու բնություններ»³⁰: Տիեզերքի խառնակիչ Կյուրեղն ինքը գրել եւ ասել է այս ու նմանատիպ շատ բաներ իր գրքերում:

ԻԴ. Արդ, այս նամակն օրինակներով չծանրաբեռնելու եւ չերկարացնելու համար է, որ մենք բերեցինք սուրբ մարգարեներից եւ առաքյալներից, Տեր Հիսուս Քրիստոսի՝ իր իսկ մասին ասած խոսքերից, ինչպես նաեւ լուսավոր հոգեւոր մարզիկներից՝ երանելի հայրերից համառոտակիորեն մեջբերած այս մի քանի վկայությունները, նույնիսկ՝ Կյուրեղի երկերից, որը թեպետեւ գալթակղեց այդքան մարդկանց, բայցեւ Աստծո զորության եւ ուժի պարտադրանքով ակամա վկայեց այն ճշմարտության մասին, որին ինքն իսկ հակառակ էր: Այս բոլորն ապացուցում են Քրիստոսի՝ երկու բնություն ունենալը, որոնք մեկ միության մեջ մնում են անփոփոխ՝ վկայելով մեկ Քրիստոսի՝ Աստծո Որդու մասին: Գրում եւ խրատում եմ քեզ, որպեսզի քո հոգին ավելի ու ավելի հաստատվի եւ զորանա քրիստոնեական հավատի ճշմարիտ խոստովանության մեջ, եւ որպեսզի ամբողջովին հեռանաս աստվածհայհոյիչների ճառերի չարությունից, ովքեր կիրք են վերագրում աստվածությանը, անտեսում մեզանից առնված մարդկային բնությունը՝ կործանելով փրկության մեր հույսը:

ԻԵ. Իմացի՛ր, սիրեցյալ՝ եղբայր, որ մեր ունեցած ճշմարիտ հավատը մենք առանց քննության, ապացույցի ու բանականության չենք ընդունում, այլ մեր Տերն ինքն ասաց եւ ուսուցանեց. «Քննեցե՛ք Սուրբ գրքերը, որոնցով կարծում եք հավիտենական կյանքն ունենալ. նրանք իսկ վկայում են իմ մասին» (Հովհ. Ե. 39): Իսկ սրբազան Պողոսն էլ հետեւյալն է ուսուցանում. «Քննեցե՛ք ամեն բան, ամո՛ւր պահեք ամեն բարի բան եւ փախե՛ք բոլոր չար բաներից» (Ա. Թեա. Ե. 21-22): Մեր ունեցած այս հավատը, ինչքան որ հնարավորինս այն հասկանում ենք, մեծն Հռոմիոնն ու ամբողջ Իտալիայինն է, ինչպես նաեւ Կոստանդնուպոլսինն ու Երուսաղեմինը, հռոմեացիների երկրի բոլոր լուսավոր քաղաքներինը եւ ընդհանրական եկեղեցիներինը, որոնք չեն կեղտոտվել հերետիկոսների շրթերից

³⁰ Ս. Կյուրեղ Ալեքսանդրացու այս հայտնի պատկերն ակա է նրա՝ Հովհաննու Ալեքսանդրանի մեկնության համապատասխան հաստվածում (Հովհ. Զ. 69, տե՛ս Patrologia Graeca, t. LXXIII, col. 621):

դուրս եկած եւ նրանց սրտից բխած ու տարածվող գարշահոտ տիղմից: Քանզի այս քաղաքները դավանում են երկու բնությունների հավատը՝ իրենց հատկություններով ու ներգործություններով՝ Քրիստոսի մեջ մեկ ու միակ միությամբ: Այս հավատն է, որ դեռ ավելի խնամքով, նախանձախնդրորեն, հստակորեն՝ ըստ սուրբ Առաքյալների ավանդույթյան, եւ անբծությամբ պահում է Ընդհանրական Եկեղեցին Արեւելքի այս կայսրությունում՝ Պարսից տերությունում եւ մերձակա տարածքներում:

ԻՉ. Ահա այսքանը գրեցի քեզ, սիրեցյալ եղբայր, համառոտակիորեն՝ պարզապես հիշելու համար: Այս նամակը գրեցինք՝ քեզ ավելի հարազատ պարսկերեն լեզվով, որպեսզի հասկանաս այն՝ քո ներկայությամբ ընթերցելիս: Թող, ուրեմն, այն ընթերցվի քո առաջ բազմիցս, մինչեւ որ հասկանաս եւ ըմբռնես այն: Մտքիդ մեջ ծագող ցանակացած կասկածի իզուր լուծում մի՛ փնտրիր, քանզի արդեն իսկ Սուրբ Ավետարաններում, երանելի Պողոսի թղթերում, Գործք Առաքելոցում, ինչպես նաեւ Աստուծո Հոգով գրված Օրենքի ու մարգարեների գրքերում կգտնես քո դժվարությունների լուծումը:

Թող Աստված իր ձեռքերով, որոնցից են բոլոր բարի բաները գալիս Նրանից երկյուղողներին, հաստատի քո հոգին իր հավատի ճշմարտության մեջ: Արդար կլինի, որ դու Նրան փառաբանես մեր փրկությանն ի խնդիր Նրա ունեցած նախախնամության համար: Թող քո հոգին վառվի Նրա սիրտ ճաշակումից: Թող Նա օգնի քեզ՝ իրականացնելու իր կամքը քո կյանքի բոլոր օրերին: Ո՛ղջ լեր եւ աղոթի՛ր ինձ համար: Շնորհ քեզ եւ մեզ ամենքիս: Ամեն:

Գիվարգիս կաթողիկոս-պատրիարքի նամակի ավարտը

